

Podvaadvacáté bylo uděleno prestižní ocenění pro české mladé výtvarníky.

Vymezovat se proti oficiální kultuře má pořád ještě smysl.

Likvidace toxických odpadů z bývalého Ostrama už dala vydělat mnoha lidem. Odpady však zůstávají na místě.

Kulturní noviny

PRVNÍ DRUŽSTEVNÍ LIST PRO SPOLEČNOST, POLITIKU, VĚDU A UMĚNÍ

29 Kč / PŘEDPLATITELÉ 25 Kč

V ČÍSLE:

3 STRANA

ÍRÁNSKÁ HROZBA

Nakolik je skutečná?

7 STRANA

AMERIKA ŽENSKÝMA OČIMA

Recenze povídkové antologie.

9 STRANA

ALOIS NEBEL

Jak se dělá trhák...

PŘIPRAVUJE SE

12. prosince vyjde poslední letošní číslo (13/2011) s osmi-stránkovou přílohou na téma **mediálních alternativ** a s knižními tipy známých osobností.

První číslo příštího ročníku připravujeme na **2. ledna 2012.**

DRUŽSTEVNÍ PROJEKT

Jsmo prvním českým mediálním družstvem. Naše členy spojuje idea vytvořit nezávislé médium s akcentem na témata občanské společnosti a kultury. Rozšiřování družstva je cestou ke stabilitě novin, k nezávislosti na čistě komerčních mechanismech. Členství je investice do nezávislosti. Informace o družstevním projektu a dosavadní činnosti: www.kulturni-noviny.cz. Noví členové získávají předplatné na jeden rok zdarma a v dalších letech s třetinovou slevou.

- 1. Informace o družstvu:** druzstvo@kulturni-noviny.cz
- 2. Informace o předplatném a obecné dotazy:** info@kulturni-noviny.cz
- 3. Náměty a reakce:** redakce@kulturni-noviny.cz

Nejjednodušší podpora projektu:

Předplat'te si Kulturní noviny!

VYZKOUŠEJTE NÁS!

SMS = číslo KN ZDARMA

Pošlete SMS (běžný tarif) ve tvaru:

Jméno-Příjmení-Ulice-Číslo-Obec-PSC na **608 573 963**

Vlasta Chramostová v roli Antigony, Brno 1947. Foto archiv Národního divadla Brno

DVOJÍ VÝROČÍ

Vlasty Chramostové

Život Vlasty Chramostové je nanejvýš symbolický a odvíjí se ve znamení klíčových roků a dnů. Už proto, že Vlasta Chramostová se narodila 17. listopadu – před pětadesáti lety. Letos také oslavila padesát let od seznámení s mužem svého života, kameramanem Stanislavem Milotou, se kterým se setkala v létě 1961 ve Smetanově Lhotě na natáčení filmu Spadla s měsíce. Ve stejné obci se v roce 1999, po třicetileté filmové pauze, postavila znovu před kameru ve filmu Je třeba zabít Sekala.

„Přespráliš mléka lidskosti je v tobě, abys šel cestou nejkratší.“
W. Shakespeare – P. Kohout: Hra na Macbetha

TOMÁŠ KOLOC

První dějství: Hvězda

Mnohé motivy se do života Vlasty Chramostové vrací jako červená nit. V roce 1943 byl její první rolí, ještě během studia brněnské konzervatoře, hlas Boženy Němcové v drammatizaci spisovatelčiny *Babičky*, o rok později založila s přáteli ilegální divadelní spolek D-club, který hrál u rodičů, příbuzných, v bytech českých vlastenců. Po osvobození odešla na rok do Olomouce a po čtyřech sezónách v brněnském Národním divadle se přemístila do pražského Divadla na Vinohradech, které tehdy bylo Divadlem *Pokračování na straně 4.*

KOMENTÁŘ JIŘÍHO PLOCKA

Naše symboly

Narozeniny herečky Vlasty Chramostové se dotkly několika věcí. „Už můj den narození je průserové datum,“ řekla nám v nadsázce při návštěvě.

17. listopad 1939, den zatýkání českých studentů a uzavření vysokých škol nacistickými okupanty, je symbolem ohrožení dvojnásobného – národa i demokracie. A 17. listopad roku 1989? Nadějeplný počátek obnovené demokracie, nebo startovní čára prohraného závodu se zklamáním? Každý si to vykládá jinak. Jenže dílčí výklady (a jejich klady a zápor, které jako jednotlivci prožíváme) se nemusejí nutně shodovat s vyšší dějinnou symbolikou, byť máme sklon své vidění absolutizovat. Ono svědčí v první řadě o nás. O našich touhách i slabostech.

Na konferenci v taiwanském Taipei referoval odvážně jeden čínský hudební publicista z Pekingu o hudbě, která není konformní s komunistickým režimem. Pouštěl nám ukázky, které mi jak ve zvuku, tak v pocitu připomněly naši hudební alternativu osmdesátých let, tedy doby před změnou. Řekl jsem mu to. On odpověděl, že by to bylo krásné, ale že oni bohužel nemají svého Václava Havla. Nebylo to poprvé, kdy jsem se v zahraničí setkal s Havlovým jménem. A téměř vždy ve stejném vyznění: Symbol lidskosti a boje za svobodu,

protiklad zdeformované politiky, zástupce normálních lidí. S přidanou hodnotou – spisovatel, umělec. Když jsem to slyšel poprvé v USA v době, kdy se štěpila republika a české prostředí už naplno zažívalo dvojakost skutečné politiky a rozporuplnost mnohých jejích aktérů, prvně mne to hnalo k reakci: „Kdybyste věděli, jak je to doopravdy!“ A ke známým příměrům o vodě a o vínu... Ale pak jsem se zastýděl. Co to ze mě mluví? Jaké mám právo brát lidem jejich symboly naděje a na druhé straně posuzovat či dokonce shazovat někoho, v jehož kůži jsem nebyl a jehož životní úkol jde daleko mimo obzory mého? Jestliže v roce 2011, dvaadvacet let po Listopadu, na druhém konci světa spontánně z někoho vytryskne Havlovo jméno, vím, co to znamená: Havel svůj historický úkol splnil. A to i pro mne, mnohem dříve, jenom moje paměť má tendenci pod vlivem dalších událostí zapomínat. Ale neměla by. Každá symbolická osobnost se dříve či později dostane pod ničivý rentgen těch, kteří do ní projikovali více, než ona mohla ve skutečnosti zvládnout. Jedině vnitřní síla a integrita symbolické osobnosti může otupit dodatečné denunciaci, protože nedává najevo své slabosti a tím důvody ke shazování. V tom je nepřekonatelný

T. G. Masaryk, jehož vnitřní síla a integrita byly až nelidské. Václav Havel je jiný. Možná zase až moc lidský na roli, do níž ho osud obsadil.

České dějiny dvacátého století mají bohatou symboliku. Část z ní zarezonovala jako přínos přinejmenším k evropským politickým a duchovním dějinám. Sem patří nejen Masaryk, Pražské jaro, ale i Charta 77 a Listopad 89, jenž není myslitelný bez Havla jako symbolické osobnosti.

Každý symbol má více stran a každý naň pohlíží ze svého kouta. Když mi kamarádka z malého městečka na jižní Moravě řekla, že její tatínek podepsal Chartu (a tím i svůj další osud), protože chtěl žít s rovnými zády a říkat pravdu, zasvítla tu podstata věci až k nejhlubšímu jádru.

Strukturované symbolické vidění světa umožňuje hlouběji pochopit svět. Umožňuje chápat jeho paradoxii, odlišit temné kouty od paprsků světla a skze ně vnímat naději. Socialistický underground s Magorem v čele může být pro někoho nepřijatelná banda povalečů. Pro jiného zas důkazem, že lidský duch dokáže být absolutně nepřizpůsobivý vůči normalizujícímu establishmentu. Naštěstí. Duch vane, kudy chce, a jeho soudcem není člověk.

ISSN 1804-8897

9 771804 889023

BEZ PARDONU

Různá překvapení

Události se přes nás valí a jen zřídkakdy se dokážeme z jejich proudu vynořit a nadechnout. Málokterá z těch událostí však představuje skutečný průlom, o kterém se bude hovořit ještě po letech. Nepřekvapí například pád ministra Kocourka. Tato vláda nemůže potřebovat ve svých řadách břídila, který nedokáže ulít před exmanželkou šestnáctimilionový pakatel, aniž by se u toho doživotně ztrapnil. Ovšem ministru Kocourkovi tiskovka prozradila mnohé o úrovni lidí, kteří se u nás pokoušejí vládnout. Ještě že už u nás není skoro žádný průmysl, jinak se hrozím pomyslet, co by pan Kocourek při své bystrosti natopil ve zodpovědnější pozici. Třeba za kasou v supermarketu bych člověka takhle finančně gramotného viděl skutečně nerad.

Překvapením není ani střelba v kunovickém Letu: jak vyšlo najevo, byla logickým důsledkem dlouholetého tunelování kdysi elitního podniku. Jakkoli to může znít cynicky, bylo by naivní očekávat, že se mafianismus dokáže obejít bez vraždění – a zdá se, že český byznys je daleko prohnilejší, než si dokáže laik představit. Na skutečného tuzemského šíleného střelce si ještě počkáme. Lidé, kteří nemají co ztratit, přibývá. Poučku, že zvíře zahnané do kouta bezhlavě zaútočí, si mohli koaliční politici přečíst v nějaké zoologické příručce a nemuseli ji experimentálně ověřovat na občanech.

Přece však listopad přinesl nějaké překvapení. Po mírném a usměvavém indiánském létě přišlo ochlazení a většinu státu pokrýval smog. Ano, ten smog, který je spolu s frontami na banány přímo ikonickým symbolem bývalého režimu, jeho zpupnosti a neschopnosti. Tento problém už měla přece neviditelná ruka trhu dávno odstranit a zařídit všeobecnou prosperitu, narušovanou jen hrstkou bohorovně tolerovaných ekoteroristů. A ono je to vlastně jinak. Naštěstí nás Petr Žizka v MF DNES uklidnil; blýská se na lepší časy, ministr už vytvořil akční tým. S různými vyšetřovacími komisemi a dozorcími radami máme u nás ty nejlepší zkušenosti, za takových pět let se možná dočkáme první tiskové zprávy. Jen aby mezi tím nedošly ty banány.

JAKUB GROMBÍŘ

VÝROČÍ

Václav Renč (28.11.1911–30.4.1973)

Básník, dramatik a překladatel Václav Renč po absolutoriu FF UK působil jako redaktor časopisů Akord a Řád, po druhé světové válce byl dramaturgem olomouckého a brněnského divadla. V roce 1952 byl odsouzen ve zmanipulovaném procesu s tzv. Zelenou internacionálou na pětadvacet let a propuštěn až v roce 1962. Texty psané ve vězení vyšly později v souboru *Skřivaní věž*. Je také spoluautorem římskokatolického *Kancionálu*, pro divadlo úspěšně adaptoval Toma Sawyera.

Bezedné laguny

Obří ekologická zátěž v Ostravě a způsob její likvidace obnažují největší problém současné doby: úpadek funkčnosti státu. Ten se mění na pouhého distributora veřejných prostředků bez účinné kontroly.

JIŘÍ PLOCEK

Historie největší ekologické zátěže v České republice začala v roce 1888. Tehdy byla v Ostravě založena rafinérie minerálních olejů. Odpady vzniklé při jejím provozu (za socialismu se proměnila na státní podnik Ostramo) se po sto let ukládaly postupně do několika úložišť, takzvaných lagun. Po roce 1990 byla prosperující rafinérka zprivatizována dosavadním ředitelem Vítězslavem Vlčkem, stála jej něco přes sto milionů korun a závazek, že zajistí likvidaci stoletého úložiště, v němž se nacházelo odhadem dvě stě tisíc tun ropného odpadu a které se stalo noční můrou města Ostravy. Vlček pro sanaci neudělal nic, firma šla do ztráty a po povodních v roce 1997 se už nerozjela. Tehdy také rozvodněná Odra přispěla k rozliti ropných látek do okolí, což znamenalo ekologickou katastrofu.

Stát se rozhodl situaci řešit, koupil území s lagunami za symbolickou korunu. Vláda vyhradila čtyři miliardy na jeho sanaci (Ministerstvo životního prostředí při přípravě záměru hrálo jednu z klíčových rolí) a pověřila státní podnik DIAMO, aby zrealizoval veřejnou zakázku s cílem odstranit tuto obří ekologickou zátěž (odtěžit kaly, zpracovat je na palivo, zrekultivovat oblast). Příprava – rekonstrukce situace, vyhodnocování rizik – stála čtyři sta milionů a nakonec byla v roce 2003 vypsaná na soutěž na veřejnou zakázku. Onu zakázku vyhrálo v roce 2004 s nabídkou 2,6 miliard Sdružení Čistá Ostrava (SČO), jehož vedoucím účastníkem je firma Geosan Group. SČO vyhrálo, i když nebylo nejlevnější, ale předložilo nejlepší propracovaný technologický návrh se zabezpečením proti možným rizikům (především šlo o unik nežádoucích emisí při zpracování). Toto si dobře zapamatujeme.

Rozplétání sítí

Veřejnost nemá mnoho informací o průběhu projektu, stránky SČO jsou velmi skoupé a částečně nefunkční. Situace se vyjevuje až v poslední době především díky dílčím článkům v médiích (HN, MF DNES, Deník, Aktuálně.cz) a environmentálně zaměřeným webům.

Nejdříve malá rekapitulace: SČO se nepodařilo řešit zakázku v termínu, už jednou žádalo vládu o posunutí termínu ukončení jednotlivých etap prací. To, co mělo být odtěženo vloni, se posunulo na letošek. Celkový termín dokončení rekultivace území je posunut o tři roky (z roku 2015 na 2018). Ukazuje se, že ani s posunutými termíny to nepůjde lehce. V létě SČO ohlásilo, že se proti předpokladům objevila nutnost odtěžit a zpracovat ještě dalších sedmdesát tisíc tun kalů a že bude po státu požadovat další nejméně půl miliardy korun. Včetně daně by dosáhla celková částka zhruba 3,5 miliardy korun. Ukazuje se dále, že Geosan nezvládl spolupráci se subdodavateli. Zařízení za sto milionů na dekontaminaci vytěžené horniny je nepoužitelné (rizikový provoz v blízkosti sídliště). Další spolupráce vyústila v arbitráž s dánskou firmou Baltom, podle níž má Geosan zaplatit partnerovi 74,5 milionu korun. Tento spor dále pokračuje...

Kromě toho je tu problém se zvládnutím výroby a distribucí certifikovaného „paliva“. Používám uvozovky, protože z paliva se najednou stal „nebezpečný odpad“ a vyvolal skandál v Polsku, kam byl jako palivo vyvezen a distribuován (odhadem asi dvacet tisíc tun). Páchnoucí materiál se objevil na tajných mezikladech ve Vratimově a Sedlišti. Další sto deset tisíc tun se na poslední chvíli (termín ukončení těžby je na konci roku 2011) nyní den co den přesouvá vlakem do Ústeckého kraje. Povolení

k jeho uložení (rozhodoval kraj a město Litvínov) padlo až v září 2011(!). Ukládá se na soukromé skládce Celio u Litvínova a mělo by se spálit v průběhu šesti let v cementárně Lafarge v Čížkovicích u Lovosic. Ale nikoli jako palivo, jak původně plánovala firma Geosan, ale jako nebezpečný odpad, což může celý proces dramaticky prodražit (v řádech stovek milionů). Z podezřelé situace (rychlost rozhodování) a potenciálního nebezpečí toxických emisí v dlouhodobě zatěžkovaném průmyslovém regionu vznikla reakce: občané severočeských měst, někteří politici, lékaři a ekologické or-

poškozující životní prostředí. K tomu jej mohla motivovat pouze touha po zisku. Kdyby použil vítěznou technologii, nemusel by teď hromadit odpady v severních Čechách a nenichl by životní prostředí Ostravy a celého regionu, včetně sousední oblasti v Polsku.“ Na otázku, jak ta vítězná technologie měla vypadat, Grof odpověděl: „Těžbu měl provádět plovoucím bagrem pod hladinou roztoku, odpad přepravovat trubkami bez přístupu vzduchu do zásobníků a neutralizaci provádět v reaktoru opět bez přímého kontaktu s ovzduším. Dále po vytěžení mazlavých frakcí zakrýt pevné odpady poly-

ganizace se bouří. V odpadu lze předpokládat přítomnost jedovatých látek, především pak polychlorovaných bifenylů (PBC). Nejsou známa přesná data o hmotě, která putuje do severních Čech. V Teplicích a v Litoměřicích proběhly demonstrace, padají trestní oznámení. Ředitel cementárny Lafarge, přestože tato disponuje ojedinělou výkonnou spalovací technologií, překvapivě ustoupil od záměru začít se spalováním, dokud se neudělá veřejná zkouška s nezávislou monitorovací firmou.

Mezitím v Ostravě se dějí věci: Emise jedovatého oxidu siřičitého stouply několikanásobně nad povolenou hranici. Ukázalo se, že tento plyn uniká při zpracování kalů v lagunách za pomoci vápna. Ukázalo se též, že emise byly měřeny nedostatečně a firma pracovala i v noci, kdy je minimum obyvatelstva venku a nestěžuje si. Krajský úřad a Inspekce životního prostředí nařídily četnější měření a zastavení práce při překročení limitu, firmě hrozí pokuta.

Kdo za co odpovídá?

Jak je možné, že se z certifikovaného paliva stane ze dne na den nebezpečný odpad? Jak je možné zamořit životní prostředí, když firma slíbí používat technologie, které zamoření vylučují? Jak je toto možné po letech nákladných příprav? Jak je možné, že státní firma DIAMO, která SČO vyplatila už nejméně jednu miliardu korun, přiznala, že nemá kontrolu nad tím, jakým způsobem jsou kaly zpracovány a distribuovány? Přitom jde vlastně o veřejný zájem.

Paradoxně nejdůležitější výpověď v této situaci poskytl 1. listopadu v rozhovoru pro Aktuálně.cz Aleš Grof, který firmu Geosan Group před sedmi lety opustil z pozice obchodního ředitele: „Geosan promarnil od roku 2004 do roku 2009 pět let, kdy nedělal nic jiného, než loboval za změnu nabídkových technologií na ty nejlevnější a současně nejvíce

tylenovými foliemi a odkrývat je pouze pro potřebu těžby klasickým bagrem, která měla být prováděna pod vodní clonou. Ale jak to dopadlo? Vše se odehrává bez aplikace jakýchkoliv ochranných technologií, plovoucí bagr nebyl na laguny dodán, odpad je neutralizován v díře v zemi, promícháván lžící bagru a zplodiny unikají volně do ovzduší.“ Občan se musí ptát: Jak je možné u tak obrovské zakázky prolobovat natolik závažné změny smluvně závazné a schválené technologie?

Alibistická stanoviska Ministerstva životního prostředí z poslední doby (například tisková zpráva z 15. listopadu) jsou příkladem toho, jak se stát – jako původní zadavatel, investor a nejvyšší garant takového závazného úkolu – zbavuje spoluzodpovědnosti za léta nedostatečného konání v oblasti kontroly: „Ministerstvo životního prostředí konstatuje, že garantem a zhotovitelem zakázky sanace ostravských lagun je DIAMO, s. p. a dodavatelem vítěz výběrového řízení Sdružení Čistá Ostrava. Tyto subjekty nesou odpovědnost za průběh zakázky a nakládání s výrobky vznikajícími při sanaci ostravských lagun.“ Dále se tam píše, že za udělení povolení pro takové práce a kontrolu jejich podmínek odpovídá krajský úřad. Za kontrolu Česká inspekce životního prostředí. „MŽP z hlediska své působnosti situaci podrobně sleduje. Ministr životního prostředí Tomáš Chalupa dnes informoval Janu Vaňhovou, hejtmanku Ústeckého kraje, o tom, že uložil České inspekci životního prostředí důkladně monitorovat situaci na lokalitě lagun Ostramo i na skládce společnosti Celio, a. s. (...) Pokud se vyskytne jakékoli pochybení či porušení zákona, jsou orgány životního prostředí připraveny okamžitě reagovat.“ – Přitom ještě před třemi lety ministr hospodářství Říman hrozil ČSO výpovědí zakázky... Tedy lze něco konat, ale nekoná se. K čemu jsou taková ministerstva?

Damoklův meč nad Íránem

Přestože je íránský jaderný program mezinárodním společenstvím pokládán za vážný bezpečnostní problém, neexistuje ještě ani jediná jaderná zbraň, již by tato chudá asijská země disponovala. Kdyby se však do písmene vyplnily americké a izraelské hrozby proti Íránu, došlo by k daleko rozsáhlejšímu konfliktu, než tomu bylo v případě Iráku.

DANIEL VESELÝ

Americký prezident Barack Obama na tiskové konferenci 11. října přednesl zásadní obvinění proti íránské vládě, že jednotky Quds patřící k íránským revolučním gardám hodlaly zavraždit saúdskoarabského velvyslance Abdula Džubajra přímo ve Washingtonu. O necelý měsíc později přišli zbrojní inspektori OSN se zjištěním, že existují spolehlivé důkazy, že Írán „provádí aktivity směřující k vyvinutí jaderného zařízení“. Ve spojitosti s íránským jaderným programem jde o nejzávažnější zprávu, kterou Mezinárodní agentura pro atomovou energii (MAAE) za posledních deset let vydala. Není náhodou, že stávající šéf MAAE Yukiya Amano jde Spojeným státům a Izraeli na ruku víc než jeho předchůdce.

Nikdo netvrdí, že vrcholní představitelé Íránu nesymbolizují represivní a nedemokratický režim, avšak to přece v globální politice není žádná kvalifikace. Kdyby Teherán vycházel Washingtonu a Tel Avivu na ruku, obdobně jako řada diktatur v regionu, bylo by vše v naprostém pořádku. Jenže Írán se již před více než třiceti lety vymanil z mocenského orbitu Spojených států, navrch je potupil zadržením amerických rukojmí, a to supervelmoc nepromíjí. Ale zpět do současnosti.

Írán válku se supervelmocí vést nechce, ba právě naopak, argumentuje novinář Alexander Cockburn na internetovém zpravodaji Counterpunch: „Íránský prezident Ahmadinežád nedávno Obamově vládě nabídl, že částečně pozastaví obohacování uranu výměnou za dodání zásob paliva od Spojených států. Ještě koncem září to vypadalo, že americká vláda tento návrh posoudí.“ Avšak tyto diplomatické kroky byly přehlušeny již zmíněným obviněním íránských vůdců z údajně chystaného atentátu na

saúdskoarabského velvyslance ve Státech Abdula Džubajra, píše Cockburn. Zpráva FBI, jež údajně dokládá obvinění pronesené ústy Baracka Obamy, zahrnuje vskutku chatrné důkazní materiály, je plná děr a protimluvů, upozorňuje americký historik Gareth Porter v podrobné analýze pro agenturu Inter Press Service. Legální dokument, jenž líčí důkazní břemeno, poskytuje více náznaků, že kauza je spíše výsledkem práce FBI a informátora amerického Národního úřadu pro kontrolu obchodu s drogami (DEA). Tento komplot mohl americké vládě posloužit k odvedení pozornosti veřejnosti od šířících se občanských protestů na domácí půdě.

Dlouhé prsty USA

Odtajněné depeše WikiLeaks poukazují na skutečnost, že letitý spojenec USA, sunnitská Saúdská Arábie, Státy horoucně ponoukala k útoku na svého šitského rivala. Saúdvé, podobně jako Izraelci, s nelibostí vnímají íránský vliv v Iráku, Gaze nebo Libanonu jako překážku pro vlastní dominanci v regionu. Nicméně samotný Izrael vlastní až tři sta atomových hlav a od Bílého domu inkasuje roční apanáž ve výši tři miliard dolarů, zejména v podobě vojenského vybavení. Obamova vláda hodlá Rijádu poskytnout zbraně v hodnotě šedesáti miliard dolarů včetně stíhacích letounů F-15, bitevních helikoptér Apache a Blackhawk. Je nabíledni, že Íránci by této drtivé přesile nemohli odolat, nehledě na mnohonásobnou převahu Spojených států obecně.

Kritikové politiky Bílého domu vůči Teheránu také poukazují na fakt, že Íránci nejsou sebevražední šílenci, kteří by neporovnatelně silnější zemí provokovali okatými způsoby. Verbální hrozby USA a Izraele vůči nim jsou téměř na denním pořádku. Prezident Obama

jako jeho nepopulární předchůdce prohlásil, že všechny možnosti ohledně řešení íránského problému jsou na stole; implicitně nelze vyloučit ani jaderný úder. Současná šéfka americké diplomacie Hillary Clintonová před pár lety dokonce prohlásila, že by Spojené státy Íránce v případě, že by se pošetile snažili napadnout Izrael, byly schopny „totálně vyhladit“. Bylo by ale pochopitelné, kdyby Írán o jadernou zbraň skutečně usiloval. Za situace, kdy byly dvě sousední země napadeny USA, a v reakci na neutuchající hrozby by Íránci, slovy izraelského vojenského historika Martina van Crevelda, „byli šílení, kdyby se o výrobu atomové zbraně nepokoušeli“. V tomto světle lze aktuální zprávu MAAE vnímat poněkud shovívavěji.

Nesmíme ale zapomínat na takové drobnosti, jako je fakt, že Írán, Turecko a Brazílie chtěly minulý rok problematiku obohacování uranu Íránem vyřešit diplomaticky. Podle dohody měl Írán vyvézt část obohaceného uranu do Turecka a tam jej transparentně obohacovat. Ale i tato snaha narazila na odpor USA a Izraele s tím, že jde o úhybný manévr, jak se vyhnout mezinárodním sankcím. Pokud by tato islámská země byla skutečně ochotna přistoupit na tak transparentní úmluvu, je zcela zbytečné na ni uvalovat sankce, které represivní teheránský režim na rozdíl od obyčejných Íránců nepoškodí, jak uvádějí i jeho odpůrci. Věc vypadá následovně: Spojené státy a Izrael nepřipustí, aby se do problémů na Středním východě vložil někdo další, neboť tento region de facto vlastní. Nicméně s upadající globální mocí Spojených států upadá i jejich kdysi nezvratný vliv v této klíčové oblasti.

Daniel Veselý (1978) je překladatel a publicista.

ODPOSLECH

Dvě hrozby: Sociální politika a kúrovec

Jeden z našich autorů poslal do redakce svou reakci na projev předsedkyně Konfederace politických vězňů (KPV) Naděždy Kavalírové na kongresu ODS (22. října). Zaujala jej tvrzením, že sociální politika ohrožuje reformy. Nás ještě více zaujal celý projev dámy úctyhodného věku (nar. 1923), jež je některými kritizována za autoritativní způsoby ve vedení KPV. Přinášíme proto podstatnou část projevu převzatou bez redakčních úprav ze stránek KPV (www.kpv-cr.cz). Po úvodu, kdy dr. Kavalírová pochválila přítomné za schválení zákona č. 262/2011 Sb. o účastnících odboje a odporu proti komunismu, pokračovala: *Politické zvraty, které provázejí veškeré dění v této zemi po celou dobu od listopadu 1989, ohrožují křehkou demokracii a svobodu a samozřejmě ovlivňují náš život, dotýkají se i takových institucí, jako je ÚSTR, zmíněný v souvislosti se zákonem č. 262/2011 Sb. Právě Ústav pro studium totalitních režimů, který prokázal tříletou životaschopnost a jehož dosavadní činnost byla nedávno schválena Senátem ČR, bude jedním z klíčových institucí. Tímto schváleným zákonem, který má mimořádný politický dopad, se otevrou archivy a ve známost vejdu některé dosud utajované likvidační procesy 50. let a dalších. O době, kdy jste vy, přítomní, ještě nebyli na světě a tyto věci se děly. A ti, kteří to zlo způsobili, někteří ještě žijí, řada z nich dokonce působí v justici.*

A to je zlé a zlo se přece musí trestat a hlavně odstranit, minimálně pozastavením činnosti KSČM, aby jako rakovina nezasahovala zdravou tkáň. Zdravou generaci. A to jste přece také vy.

Je tu ještě jedna rakovina, se kterou si nevíme rady a kterou musíme, respektive musíte odstranit. Neboť jsou to plíce, a to je život této země. Je to kúrovec, kvůli němu umírá Šumava. Před několika dny jsem podepsala přihlášku – za člena „Zachraňme Šumavu“, o. s., a se mnou řada členů Konfederace. A bude nás více.

Také naše současné reformy mohou být ohroženy citlivou sociální politikou (sic!). Svědčí o tom rostoucí preference komunistů, které nesmíme přehlížet. Věříme, že na to budete brát zřetel a k této činnosti vám přejeme hodně zdaru.

Proč jsem dala do souvislosti komunisty a kúrovce? Oni mají přece mnoho společného, vždyť jde o stejnou zákeřnost a bezohlednost a ničí vše živé, co se jim postaví do cesty, a bylo by dalších jiných negativních věcí a vy to víte.

Závěr: Nikdy nepřestane boj politických vězňů proti komunistům, ale v boji proti kúrovci musí povstat celá naše země ...

-jp-

Takový jiný prezident

V Irsku se stal prezidentem člověk z prostředí kultury. Mohla by to být inspirace i pro Českou republiku.

JAKUB GROMBÍŘ

V sobotu 29. října bylo oznámeno, že irští voliči vybrali za budoucího prezidenta labouristického kandidáta Michaela Daniela Higginsa, narozeného 18. dubna 1941 v Limericku. Děťství prožil v extrémní chudobě, přesto vystudoval sociologii, kterou pak vyučoval na americké Southern Illinois University. Prosadil se jako výřečný studentský tribun, angažující se zejména proti zahraniční politice Reaganovy vlády. Byl zvolen poslancem i starostou města Galway (dosud je předsedou místního fotbalového klubu), v letech 1993–1997 působil jako ministr kultury v koaliční vládě, kde se zasloužil mimo jiné o založení televizní stanice vysílající pouze v irštině. Byl aktivní jako společenský komentátor, scenárista dokumentárních filmů a vydal tři sbírky básní: *Zrada*, *Období ohně* a *Období sucha*. Kritička a spisovatelka Carol Rumensová už v Guardianu konstatovala, že „Higginsovy verše nejsou žádná poezie“. Pravda, jsou výrazně rétorické a neoplyvají originální obrazností, ale lidé píšou a publikují i horší věci.

Postavení irského prezidenta se podobá tomu českému. Do každodenní politiky moc zasahovat nemůže, o to silnější má neformální autoritu jako symbol poměrně mladé státnosti (dosud nedocenená je role, jakou v tomto směru sehrála

Irský prezident Michael Daniel Higgins. Foto Terry O'Brien.

Higginsova předchůdkyně Mary McAlleesová). Bez zajímavosti není systém irských prezidentských voleb, kde voliči mohou své hlasy rozdělit mezi více kandidátů, takže není nutné druhé kolo a nedochází k pragmatické volbě nejmenšího zla. Je nutno upozornit, že hodně preferenčních hlasů dostal Higgins od příznivců nacionalisty Martina McGuinnesse, takže se dá očekávat, že roli sehrály i jeho protibrské a protiamerické postoje. Higgins jistě nebude filosofem na trůně, hlásajícím všeobecnou lásku; za jeho popularitou nejsou jen osobní kvality, ale i skutečnost, že irskou pravici po zhroutil „hospodářského zázraku“ už jen málokdo bere vážně.

V českých poměrech zní dost neuvěřitelně, že Micheál Martin, předseda opoziční

Fianna Fáil, okamžitě gratuloval Higginsovi ke zvolení a vyjádřil přesvědčení, že „bude výborným vyslancem Irska ve světě“. Naproti tomu tuzemským komentátorům (kdyby je ovšem nějaké Irsko zajímalo) by z Higginsových názorů naskočila kopřivka – od někdejší obhajoby sandinovského režimu v Nikaragui až po dnešní otevřenou podporu konvojů do obležené Gazy. Heslo Higginsovy kampaně znělo: „Prezident, na kterého budeme hrdí“. Jistěže se nevyplácí brát podobné slogany do slova, vzpomeňme si, jak nerealistická očekávání spojoval jistý typ intelektuálů s osobou Baracka Obamy (a Higgins má ještě nesrovnatelně menší vliv). Ale, což je důležité, je představitelem úplně jiného vnímání světa, než jaké se prosazuje v české politice. Nejde jen o básničky, ty píše i Miroslav Kalousek („Odboráři, odboráři / vezli hovno na trakaři“). Jde vůbec o poznání, že úspěšný politik nemusí být jen cynickým technologem moci. Dá se očekávat, že irský prezident se bude zabývat poněkud jinou agendou, než je urputné dokazování placatosti zeměkoule; neobklopí se suitou vyšinutých opričníků a nebude společnost nesmyslně polarizovat zapšklou „zlomenávisnickou“ rétorikou. Pro české vlastence bylo kdysi inspirací irské hnutí Repeal, ale mohli bychom se od této země poučit i dnes.

Pokračování ze strany 1.

československé armády. V době, kdy byl její manžel, ředitel brněnského rozhlasu Bohumil Pavlinec, v souvislosti se Slánského procesem pod revolvy vyhozen z úřadu (do kterého jej instaloval později popravený Otto Šling), zkoušela roli Leninovy sestry Olgy v sovětské hře *Rodina*. Na rozdíl od svého tehdejšího manžela (který si tak pravděpodobně zachránil život) nicméně pod záminkou pracovní zaneprázdněnosti odmítla být spolupracovnicí StB. V té době pro ni začal psát jeden z dvorních autorů divadla Pavel Kohout. V souvislosti s natáčením filmu *Rudá záře nad Kladnem*, podle knihy tehdejšího prezidenta Antonína Zápotockého, byla Vlasta Chramostová jednou ze skupiny umělců, kteří prezidenta soukromě požádali o milost pro herečku Jiřinu Štěpničkovou, jež se pokusila o přechod státních hranic a byla v zinscenovaném procesu odsouzena za špiónáž. Tvrdou odpovědí režimu bylo shromáždění členů Divadla na Vinohradech, v němž měli z vůle úřadů pro Štěpničkovou požádat o trest smrti. Vlasta Chramostová se na toto shromáždění spolu s kolegou Rudolfem Dylem mladším nedostavila. V této době ale neodolala nátlaku StB a podepsala spolupráci, kterou však pod záminkou pracovní vytíženosti sabotovala (svazek byl uzavřen v roce 1964). V roce 1959 pro ni Jan Drda napsal roli Plajznerky ve hře *Dalská bába, hříšná ves aneb Zapomenutý čert* (tehdy připravovala ke zkouškám na DAMU Jiřinu Bohdalovou, která se později, za normalizace, v této roli proslavila). V roce 1962, v době, kdy začalo svítat na reformní časy, vstoupila Vlasta Chramostová do komunistické strany. O rok později natočila s Vojtěchem Jasným a Janem Werichem legendární satirickou komedii *Až přijde kocour*, v téměř roce ji však stihla rodinná tragédie, když způsobila autonehodu, při níž zahynul její čtyřletý syn. V roce 1965 hrála jednu z hlavních rolí v legendární *Bílé paní* autora Karla Michala a režiséra Zdeňka Podskalského, ve filmu kritizujícím poměry v zemi, která podle prezidenta Antonína Novotného „dosáhla beztrždní společnosti“. Ve stejném roce (kdy také získala titul „zasloužilá umělkyně“) se ředitelkou jejího mateřského divadla stal dramatik František Pavlíček, který později divadlo znovupřejmenoval na Městské divadlo na Královských Vinohradech a začal v něm uvádět špičkový světový repertoár, včetně vlastních adaptací. (Vlasta Chramostová: „Jako nafoukaná hvězda jsem s ním v té době měla napjaté vztahy...“)

Intermezzo:**Jaro se změnilo v pozdní léto**

Prvním určujícím datem jejího života, kdy byla její dosud téměř přímá cesta herecké hvězdy odkloněna jiným směrem, se stal 21. srpen 1968. Ten den se její muž Stanislav Milota vloupl do Filmového studia Barrandov, kde si vypůjčil svou kameru a materiál, na nějž točil film *Spalovač mrtvol* (Vlasta Chramostová v něm hrála roli manželky hlavního hrdiny), a za asistence své manželky (během natáčení zázračně přežili několik přestřelků) na ně natočil dva tisíce metrů profesionálního dokumentárního záznamu z okupované Prahy. Generacemi oceňovaný film o Spalovači mrtvol (černá symbolika je, že technika z něj Stanislavu Milotovi v lednu 1969 znovu posloužila jako materiál pro dokument z pohřbu Jana Palacha!) se pro oba manžele stal nadlouhou poslední. O rok později bylo Vlastě Chramostové za moderátorství v reformním pořadu *Jizvy, jiskry, jistoty* zakázáno i účinkování v Československé televizi. Tehdy také vystoupila z KSČ. Poté, co na protest proti vyhození ředitele Pavlíčka opustila po dvaceti letech angažmá ve Vinohradském divadle, podal jí pomocnou ruku zakladatel Divadla za branou, režisér a herec Otomar Krejča. Když bylo v roce 1972 divadlo z vyšší moci zrušeno, rozloučila se v roce 1973 v Západočeském divadle v Chebu s divadelní scénou opět symbolicky; hlavní rolí Brechtovy

Matky Kuráže, která přišla o všechny své děti. Na písemný dotaz, proč byl zmařen její chystaný nástup do kolínského divadla, jí její bývalá kolegyně z Divadla na Vinohradech Jiřina Švorcová, nyní členka „znormalizovaného“ ÚV KSČ, odpověděla: „Vážná soudružko, Váš požadavek je bezpředmětný, protože Váš případ je podle našich informací vyřešen.“

Vlasta Chramostová se (spolu s kolegou, hercem a dramatikem Pavlem Landovským a filmovým režisérem Pavlem Juráčkem) stala jednou z trojice dramatických umělců, kterým byla kompletně zakázána veřejná tvorba...

Druhé dějství: Ve světle lamp

Druhým určujícím datem v životě Vlasty Chramostové (které už je zapsáno v mezinárodních divadelních slovníkách) byl 2. říjen 1976, kdy byla v jejím a Milotově bytě nad pražským Národ-

Bytové divadlo (1979). V. Ch. v inscenaci Františka Pavlíčka *Dávno, dávno tomu již...* Foto: archiv V.Ch.

ním muzeem uvedena premiéra inscenace vzpomínek Jaroslava Seiferta *Všecky krásy světa*, podle knihy, kterou zakázaný národní umělec zakázané zasloužilé umělkyni dedikoval a ona ji s ním na oplátku k jeho sedmdesátým pátým narozeninám nastudovala. Přestože nemocný básník nabídku „čtyř kapitánů – spisovatelů“, Havla, Kohouta, Vaculíka a Topola, že ho do patrového bytu v činžáku bez výtahu vynesou, odmítl, sešli se hned poté v nově založeném spolku Charta 77. Ten obvinil stát z neplnění helsinských dohod o lidských právech a v době nejhorší nesvobody paradoxně scelil celé tehdejší „zakázané kulturní podzemí“. (Charta, stejně jako bytové divadlo, spojily nespojitelné; Vlasta Chramostová vzpomíná, jak na jednom z představení seznámila manželky dvou politických protivníků z Února 1948, kteří se později oba stali obětmi režimu, národního socialisty Drtiny a komunisty Slánského.) Druhou inscenací bytového divadla byla cyranovská koláž z textů zakázaných autorů Kohouta, Klímy, Trefulky, Klimenta, Sidona a Vaculíka nazvaná charakteristicky *Appellplatz II* (1977). Pak přišel Pavel Kohout se svou shakespearovskou dramaturgií *Hra na Macbetha* (1978), s Pavlem Landovským v titulní roli a s Vlastou Chramostovou v roli Lady Macbeth: Hlavním představitelům přihrával autor hudby Vlasta Třešňák a autor hry s talentovanou herečkou a zpěvačkou, svou dcerou Terezou, která se ani po letech přípravy pod rukama Vlasty Chramostové nedostala na DAMU a její učitelka jí poradila, ať se věnuje svému dalšímu talentu, psaní (dnes se jmenuje Tereza Boučková a je spisovatelkou). Toto představení bylo jednou z posledních kapek, které Kohoutovi, Třešňákově a Landovskému vynesly nucené vystěhování do zahraničí.

Když Vlasta Chramostová v Praze osaměla, uskutečnil pro ni její bývalý ředitel František Pavlíček svůj starý sen; drama o životě Boženy Němcové *Dávno, dávno již tomu – Zpráva o pohřbívání v Čechách* (1979). Bylo v něm vše; strach z její osoby jako ze špatného svědomí společnosti, přemlouvání, aby se vzdala svého radikalismu, pán s buřinkou na chodníku a nakonec i nákladná společenská

událost – pohřeb spisovatelky, kterou česká společnost nechala umřít v bídě.

Představení byla před rozprášením několikrát „pohostinsky“ sehrána mimo byt a navštívila je (kromě disidentů a odvážných divadelníků Ilji Racka, Miroslava Macháčka a Jana Hartla) také slavná rakouská herečka Maria Schellová a několik západních diplomatů. Díky jejich pomoci a především díky odvaze zúčastněných tvůrců se Stanislavu Milotovi podařilo profesionálně zachytit obě představení na materiál poskytnutý britským dramatikem českého původu Tomem Stoppardem (který v roce 1979 o bytovém představení Kohoutova *Macbetha* napsal hru *Krhůtův Macbeth*), načež byla diplomatickou cestou propašována do londýnské exilové tiskové agentury Jana Kavana Palach Press, kde byla vyvolána a následně odeslána do Vídně. Tam se jich ujala rakouská televize ORF, která je postupně odvysílala. Několikanásobnou ironií je, že během televizního uvedení hry *Dávno, dávno již tomu* (která byla odvysílána 17. listopadu 1983 u příležitosti předvečera stého výročí založení pražského Národního divadla a Vlasta Chramostová spolu se Stanislavem Milotou ji zhlédli v jednom brněnském bytě, kde bylo možné chytit signál rakouské televize) tvůrci zjistili, že televize ORF zcenzurovala některé pasáže, které pojednávaly o totalitních praktikách Bachova režimu v Rakousku...

V osmdesátých letech, kdy Státní bezpečnost už zamezila i veškerým bytovým produkcím, se Vlasta Chramostová stala příležitostnou příspěvatelkou Rádia Svobodná Evropa a exilového časopisu Listy, který v římském exilu vydával bývalý ředitel československé televize z roku 1968, později poslanec evropského parlamentu Jiří Pelikán. Když Pavel Kohout, tehdy už dvorní autor a režisér vídeňského Burgtheatru, zpracoval příběh manželů Vlasty Chramostové a Stanislava Miloty do hry *Marie zápasí s anděly*, která podstupovala triumfální cestu Evropou, stalo se pravidlem, že tvůrci inscenací i nadšení diváci pak manželům posílali své pozdravy. V té době manželé žili jako „chalupáři na plný úvazek“ v severočeské obci Prysk a živili se výrobou uměleckých lamp ze skleněných úlomků, které Stanislav Milota vozil ze sklárenské skládky v nedalekém Novém Boru (na níž si v té době hrával i autor tohoto článku). Tehdy se chalupářka Chramostová, aniž to věděla, dostala na seznam režimu v akci Norbert; její jméno patřilo mezi ty, kteří měli být v případě „ohrožení republiky“ do 24 hodin fyzicky zlikvidováni.

Třetí dějství:**Oči, které hodně plakaly, lépe vidí**

Zatím poslední dějství dramatu života Vlasty Chramostové se počalo na její sedesáté třetí narozeniny. Tehdy měla za sebou podmíněčné odsouzení na tři měsíce za otevřené prohlášení k Palachovu týdnu, které zaslala sdělovacím prostředkům, premiéru Ladislavu Adamcovi a generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Milouši Jakešovi (byl to částečně trest za sběr podpisů na petici za propuštění Václava Havla z vězení mezi divadelníky). Narozeniny trávil reflexní masáží (o studentské demonstraci nevěděla) a druhý den ji Milena Dvorská a Hana Konečná pozvaly na diskusi do Realistického divadla. Od té chvíle trávil zimu mezi injekcemi, divadly, která vyzývala ke stávce, a demonstracemi. Řada pražských divadel jí nabídla angažmá, její bývalá domovská scéna, Divadlo na Vinohradech, však jen spolupráci. Na jaře roku 1991 jí úřednice penzijního úřadu (v odpověď na dotaz Stanislava Miloty) sdělila, že dvacet let nepracovala, a tak v žádném případě nemůže mít stejný důchod jako národní umělkyně Jiřina Švorcová. Částečně ze zájvosti, částečně z nezávislosti vzniklo napětí mezi ní a některými kolegy. Vyvolalo je abecední zveřejnění „Tajných spolupracovníků StB“ bez bližších podrobností v tzv. Cibulkových seznamech.

Vlasta Chramostová se od téhož roku stala členkou činohry pražského Národního divadla,

kde pro ni opět začal psát Pavel Kohout (adaptace románu polské autorky Tecie Werbowské *Kyanid o páté*, 1996). Ke svým osmdesátinám v roce 2006 uvedla na komorní scéně Národního divadla v Divadle Kolowrat improvizovaný pořad *Tři životy (Benečnický večer Vlasty Chramostové)*, který divadlo s velkým úspěchem reprízovalo tři roky. K filmu se vrátila přesně po třiceti letech, ve Smetanově Lhotě (kde se v roce 1961 seznámila s mužem svého života), na natáčení filmu Vladimíra Michálka *Je třeba zabít Sekala* a ve stejném roce ji režisér-kameraman Jaroslav Brabec obsadil do své filmové adaptace klasického románu Josefa K. Šlejha *Kuře melancholik*. Pro stejného režiséra a pro Vlastu Chramostovou napsal v roce 2003 Pavel Kohout se svou ženou Jelenou Mašínovou ironický televizní příběh *PF 77* o herečce, která, dotlačena okolnostmi, nakonec podepíše Antichartu. S Národním divadlem se Vlasta Chramostová (stejně jako v případě Divadla na Vinohradech opět po dvaceti sezónách) rozloučila jak jinak než rolí *Babičky* Boženy Němcové, když souběžně hrála stejnojmennou postavu v Havlově *Odcházení* v Divadle Archa. Tutéž postavu si nakonec zahrála i v autorově režii ve filmové adaptaci hry, pro kterou byl, jako herec hrající bulvárního fotografa, nakonec angažován i Stanislav Milota. Když se jí novináři před její poslední premiérou v Národním divadle zeptali, jak bude *Babičku* hrát, odpověděla jim arabským příslovím: „Oči, které hodně plakaly, lépe vidí.“

Tajemství světa Vlasty Chramostové: Firma MICHRR

„S firmou MICHRR Licht ist sicher,“ to bylo heslo lampářské dílny Milota-Chramostová. Kdo vstoupí do domácnosti manželů nad pražským muzeem, pochopí, jaký podíl na příběhu herečky, která chtěla žít v pravdě, má její životní partner Stanislav Milota, kameraman, který se samostudiem vypracoval na jednoho z nejvýraznějších umělců ve svém oboru a kterému producent oscarových filmů Maurice Ergas řekl: „Když jsem tě viděl točit, vrátila se mi víra ve film!“ Když se v roce 1968 rozhodl, že zůstane v Československu, filmaři v SRN za něj ještě několik let platili poplatky odborům v naději, že přece jen přijede. Vnuček zakladatelky české sociální demokracie a syn komunisty nikdy nebyl ve straně, ale říká: „Nikdy jsem neměl rudé trenky, ale srdce mi tuče nalevo. Máme je tam všichni, ale někdo to popírá.“ Jeho kariéra profesionálního kameramana skončila na natáčení izraelského filmu se symbolickým názvem *Všichni se ode mě odvrátili*. V době, kdy se v Čechách pohřbívalo za asistence policejních helikoptér, stál čestnou stráž na ostře sledovaných pohřbech Jana Procházky, Jana Patočky a Jaroslava Seiferta. Stálo ho to tři mozkové příhody a pravé kameramanské oko. Byl pořadatelem listopadových mítinků ve Špalíčku a prvním ředitelem kanceláře Václava Havla, odkud demonstrativně odešel. Stejně tak – na protest proti praktikám Vladimíra Železného – odešel z dobře placeného místa v Radě pro rozhlasové a televizní vysílání, za což získal cenu pojmenovanou po jediném politikovi, který nepodepsal Moskevský protokol, návštěvníkovi bytových divadel Františku Kriegelovi. Jako celoživotní oponent své ženy, kterou, jak říká, „celý život střihá“, se stal prvním editorem jejich úspěšných pamětí s prostým názvem *Vlasta Chramostová*, které po dvanácti letech vycházejí ve třetím, opraveném a doplněném vydání, a je i editorem připravovaného druhého dílu vzpomínkové knihy. Během čtyřhodinového rozhovoru, který jsme absolvovali díky laskavému zprostředkování Jana Šabaty, se manželé shodli na jediném vyjádření: „Teprve až se vymění generace, která přišla po nás a vstřebala hrubé kapitalistické vnímání světa, společnost se vrátí do normálních kolejí.“

Tomáš Koloc (1977) je publicista, básník a překladatel.

Neviditelná herečka

V memoárové knize *Kde je zakopán pes* připomíná známý dramatik a spisovatel osud své generační souputnice.

PAVEL KOHOUT

Čechy, podzim 1976

V pondělí 4. října se české divadlo v nejpokrokovějším ze všech režimů, jak ho volně podle Marxe pro domácí scénu upravil doktor Husák, vrátilo slavně do XIX. století. Vlasta Chramostová uspořádala doma premiéru představení, které pak hodlala předvádět en suite – v suitách svých přátel a jiných nebojsů. Rukopis paměti Všecky krásy světa, které nesměly nikde vyjít, jí půjčil básník Jaroslav Seifert. Byla to vedle způsobilé příškrabaného večera ve Viole i jediná necenzurovaná oslava jeho pětasedmdesátých narozenin, když už i ty sedmdesáté veřejnosti zcela utajeny: řečený není, nebyl, nebude, basta.

Scénu tvořil v levém ze spojených pokojů, kde jsme měli za rok se Zet i s tebou náhradně skládat hlavu, půlkruh sisálových závěsů a stolních lamp různých velikostí, jejichž vznesené überfangové korpusy pocházely ze zlomků, objevovaných na smetištích severočeských skláren. Obojí se ona i její muž Stanislav, kterému vzali pro změnu kameru, naučili dělat s neuvěřitelnou dokonalostí. Aby se užívali a aby jejich tvůrčí energie neprchala marnotratně do prostoru či neměla se v duši v žluč. Aby se prostě nezbláznili.

Když bylo herečce před čtvrt stoletím pětadvacet, spatřil jsem ji, tehdy už slavnou, ve své prvotině. Chci-li zjistit bez šálivé optiky let, kdo jsem tehdy skutečně byl, čtu si Dobrou píseň. Text, který jsem tenkrát tak vášnivě napsal a ona tak přesvědčivě hrála, je z těch, jaké produkují naivní snůlkové, vytvářející pro sebe i pro jiné fikci, že se jejich ideál stal skutkem. Jsou pozhánáním pro každého, kdo ty ideály právě obrací naruby a potřebuje to příkrýt.

Avšak rozhodnou-li se pak sloužit svým ideálům tím, že se ani kvůli nim – neboť právě kvůli nim! – nikdy nezpronevěří těžce poznané pravdě, stanou se moci, čím je stromu hryzec. Vlasta Chramostová nepovstala proti císaři. Pouze odmítla chválit jeho neexistující šaty.

Nežádala dokonce po nikom, aby se k ní přidal. Jenže právě taková slušnost je voda, jež nejvíc roztáčí mlýny špatného svědomí.

České herectvo, které ještě před pár lety tak srdnatě bojovalo za svou občanskou emancipaci, přijalo rychle starou úlohu císařových kašparů. Hájil jsem bývalé kamarády proti zdrcujícímu odsudku Zet možná trochu svérázně, když jsem jí dokazoval, že existuje jen jeden umělecký stav, vydaný z vůle mocných i hříčkám osudu víc než herec, totiž herečka. A že vinou tisíciletého vegetování vně městských hradeb jsou herci ve své většině dosud občansky podvyvinuti, asi jako z ostatlé národy.

Tím víc jsem ovšem obdivoval tuto ženu, jejíž kategorické Ne! nebyla póza, ale potřeba. Čistota ducha byla pro ni stejně nezbytná jako hygiena těla. A tak odešla ze svého-mého Vinohradského divadla, když byl v roce 1970 vyhozen jeho intendant František Pavlíček, ačkoli ji s ním tehdy ještě nespojovalo přátelství.

A stejně věrna byla i Otomaru Krejčovi až do poslední vteřiny existence Divadla za branou, tak důsledně a zásadově, že ona jediná nedostala už nikdy žádné angažmá. Zůstala na ztracené vartě, i když principál uzavřel se svými doktory Černými čestné příměří a směl vyjždět k režimů do zbytku světa, pokud se nebude vměšovat do vnitřních záležitostí své vlasti. Alternativa byl rovněž zákaz.

Na podzim 1973 se mezi divadelníky ještě jednou našlo pár lidí, kterým její případ nedal spát. V chebském Divadle pohraniční strážce směla nastudovat Matku Kuráž. Jedno z posledních představení jsem viděl. V době, kdy už vrchnost přesvědčila česká divadla, že jim v tvůrčím rozletu škodí nejvíce čeští dramatici, bylo její naléhavé pozvání paprskem normalnosti. Chtěla své staré diváky a já jsem pochopil, že na ně má právo.

Nikdy na ten večer nezapomenu. Strhla oblastní soubor k výkonu, při jakém prkna jeviště opravdu znamenají svět. Vrcholem byla slavná píseň o velké kapitulaci. Song ženy,

kteřá ve válce ztratí majetek, děti i štěstí, zpívala žena, která v hlubokém míru ztratila dítě, zdraví a s touto jedinečnou výjimkou i práci. A my přesto uslyšeli píseň o velké odvaze. Viděl jsem v hledišti usazené herce z Prahy. Co asi oplakávali?

Čas od času se pak ten či onen slavný kolega odvážil pronést její jméno před bodře naladěnými potentáty. Ti jim čas od času milostivě slíbili, že se přeptají, proč vlastně nesmí hrát. Čas od času dostávala nadějně vzkazy, ovšem: musela by taky trochu vyjít vstříc... Pak se na rautu, kam svezl hereckou prominenci vrtulníky, dal slyšet ministr vnitra, že zklamala nadobro: přijala Havlovo pozvání na Žebráckou operu v Počernicích. Kolegové, ochotní už přijet příště třeba tankem, pomůže-li to jejich kariéře, nad ní rychle zlomili hůl. Ale to ona jen prostě pochopila, že ten večer měl právo na své staré diváky autor.

A tak jsem tedy tohoto říjnového pondělí hleděl přes hlavy desítek svátečně oděných i vzrušených diváků na herečku tak skvělou, že i civilnímu prostoru mezi toaletkou, knihovnamí a gaučem vnučila magickou dimenzi jeviště. Jsem si jist, že v té chvíli vstoupil do mých úvah nejen Minimakbeth, ale i Minicyrano, divadelní postupy, které plně rozvinu až ve svém třetím životě exulanta proti své vůli.

Za oknem svítila do noci čerstvě opravená fasáda Národního muzea, rozstřílená před osmi lety současně s našimi nadějemi. Před domem se v autě nudili neotesaní mladíci, kteří nedávno maturovali z české literatury a nyní byli pověřeni bojovým úkolem překazit zrádné rejdy českých spisovatelů.

Toho večera si nepřišli na své, ale za dva roky sem už vpadnou do představení, aby zneškodnili spravedlivé potrestání svého zlodušského soudruha Makbetha, a za tři roky, až tu paní domu provede Pavlíčkovo monodrama o spisovatelce Boženě Němcové, kterou uštvali jejich kolegové o sto let dřív, budou dokonce unášet diváky a vysazovat je daleko za Prahou bez kabátů do mrazu, aby do rána

v poklusu pochopili, v čem umění moci předčí moc umění.

Básníka Seiferta vezmou po jeho osmdesátce na vědomí jako horu, kterou už nelze děle v mapách tajit. Ale i v říjnu 1984, až dostane Nobelovu cenu za literaturu a z našeho vídeňského bytu budou novináři volat pražský Svaz spisovatelů, poprou tam nejdřív, že by nějakého Seiferta znali. Ještě k večeru sdělí s křečovitou hrdoostí, že není jejich členem. Pak se rozpomenou, jak to odpovídá jejich blátivé morálce:

Ředitel nakladatelství Čs. spisovatel Jan Pilař a básník-funkcionář Miroslav Florián, patřící patnáct let k hlavním zakazovačům angažované literatury, budou v groteskním televizním interview, při němž nám i ve Vídni naskočí husí kůže, oslovovat čerstvě vzkríšeného básníka střídavě – Jaroušku! a – Mistře!. Státní agentura Dilia, která ho odmítala zastupovat, bude licitovat s jeho světovými právy, a státní devizová pokladna se trochu zahojí po ranách, které jí zasadili uprchlí hokejisté a tenisté světového formátu.

Seifertovy verše, přednášené dosud jen po bytech, zahlaholí veřejně ze všech nájemných hrdel a pod tou umělou mlhou zůstanou všichni ti Havlové a jiní Vaculíci vymazáni a pohřbeni zaživa jako předtím poeta laureatus. Vymazána a pohřbena zůstane i jediná herečka, která pro ně nasadila kůži. Na rozdíl od básníků jsou však herci hrdinové okamžiku, sebelepší technika nedochová, co nepředvedli v prostoru a v čase.

Z toho pohledu se mohl její osud jevit tragickým. Ale který osud je veselejší, když na konci všech čeká tmavá lednice? Musí-li už mít člověk strach ze smrti, proč se má bát života? A nebála-li se tato žena, herečka, jak bychom mohli my, spisovatelé a muži. Byla Madame Courage a dávala odvahu i nám.

Z knihy Pavla Kohouta *Kde je zakopán pes*, Atlantis 1990, s. 375–379.

Převzato s laskavým souhlasem autora.

Ach, ti disidenti!

V nové knize písničkáře a signatáře Charty 77 Vlasty Třešňáka se mihne Vlasta Chramostová alias matka Kuráž v Kapitole LVII.

To už ale novomanželé proplouvali vlnobitím u Národního divadla a kavárny Slavie, kormidlo zlobilo.

„Jsou vás plný noviny, hraboši!“ Ze Zlaté kapličky vyběhla matka vlasti Kuráž s ochrankou a mávala Rudým právem nad hlavou. „Národ sobě, gratulujeme!“

„Děkujeme!“ poděkovali Luboš a Boženka z paluby. „Co furt děláte, Vlasto?“

„Dělám doma bytové divadlo, ve špajzu! Václav Havel mi samizdatem píše novou roli!“ křikla matka Kuráž a vběhla do protější slávisťické kavárny. „Píše mi Babku Kuráž!“

***

„I my vám gratulujeme, hraboši!“ z okna kavárny kynuli lepič muchlází Jiří Kolář a vydavatel samizdatů Václav Havel s pytlek na rameni. „Gratulujeme jménem Charty 77 a osum!“

„Ach, vy disidenti!“ zamávali i hraboši. „A co furt děláte?“

„Tvoříme, stříháme, lepíme!“ Jiří Kolář měl od svých muchlází a koláží umatlané prsty, přilepily se mu na ně čtyři kulinářské básně Václava Havla. „Cífix!“

„Cífix!“ zaklel i V. Havel a pohodil si pytlek.

„Kam s ním?“

„Nevím, jsem od toho lepidla celej zaslanej!“ vysvětlil J. Kolář, i jazyk se mu lepil na patro. „Celej zaslanej!“

„Chci samizdatem knižně vydat sbírku básní Recepty Olze!“ ráčkoval kornoutkem dlaní V. Havel a pytlek sekl o podlahu. „Recepty Olze a pak nějakýho Tigrída!“

„Toho znám!“ volal Luboš, byl od dětství sečtělý. „Toho jsem četl!“

„A já chci z Kríže u potoka vystříhat, zmuchlat a slepit kolektivní Anonymně zaslaný bianco dopis!“ prozradil na sebe i ulepený Jiří Kolář. „Dopis pak anonymně a nevyplaceně zašlu na nějaké ministerstvo. Ještě nevím, jak ho nazvu.“

„Ten jsem taky už četl!“ zamával Luboš naposledy...

Malá odbočka

Ano, svůj slavný opus, kolektivní *Anonymně zaslaný bianco dopis*, měl Jiří Kolář už léta hotový, vystříhaný a celý zalepený.

Jenom na něj v tom lepu asi zapomněl. Rezníčel teď na *Prométheových játrech*.

ZASRANÝ DOPIS

(před ODESLÁNÍM DOPLŇTE libovolně)

v ..... dne .....

Vážený pane ministře .....!

ZASÍRÁM VÁM tento dopis ANONYMNĚ, VÍM CO JSTE ZAČ, Vy ..... jeden!

Nejenom že mi **TEN váš kindl** protiprávně **sebral** řidičák, ...**ÁK smradlavej!**

Ale teď ště tu strašně mastnou **pokutu a PENÁL!**

DO ..... s váma, ... VŠEM A! Chartu 77 na VÁS, A VOŠUM!

Co si vo sobě VLASTNĚ myslíš, ty ..... **Jordánská!**

A když jsem si šel v úterý na OPBH v ..... pro nový hajzlpřkýno (na který MÁM NÁROK) ten váš ..... dole na vrátnici mi řekl, ŽE PŘEJ JENOM ve STŘEDU!

A to SAMÝ je to s vánočním TRHEM!

Tak jak JE to, vy ..... jedny namyšlený!

Jste tu VY PRO nás, nebo my PRO vás, ... prodejný!

Na RADNÍCI mě na WC bodl NÁKEJ VODZNAK do přdele!

To si pište, že to POŽENU VEJŠ, TŘEBA až do Štrasburgu, vy boží .....!

A RUMU dávaj PINGLOVÉ pod míru, to ale nevidíte!

Šlendrján! Šlendrján!

Ať Moai čuměj!

Převlečete kabát, ... a my vám máme tleskat?

NE, NIKOLI A HOVNO!

ANONYM

103

Kolektivní bianco dopis tedy pod chybným názvem *Zasraný dopis* a jiné práce vyšel alespoň anonymně jako bibliofilie v galerii Tichá klika.

Vlastimil Třešňák: The Vole – Hraboš hrdina. Z cyklu Konopné pohádky. Galén, Praha 2011, s. 100–103.

Pocta undergroundu s nečekanou tečkou

Následující text se v rámci ohlednutí za festivalem Pocta českému undergroundu pokouší o hlubší vhled do světa, který si zakládá na odstupu od „normálu“ a přitom je svým způsobem jeho zvláštním zrcadlem.

ANNA IRMANOVÁ

Agentura a vydavatelství Guerilla Records pořádala 4. a 5. listopadu dvojkonzert – festival druhé kultury, českého undergroundu, současné subkultury. Divadlo Archa je už od svých počátků místem, kde se setkávají diváci, které pojí vzájemnost, stejný způsob myšlení, postoje a kteří se vzájemně znají. Černý variabilní prostor směřuje do podzemí a dokáže se proměnit podle ducha, který se do něj vloží, naléhavostí sdělení, dynamikou aktivit, setkáním.

Sešli se DG307, Plastic People of the Universe, Tamers of Flowers, Krch-off i znovuzrozená původně Mejlova Půlnoc, kteří jezdí po kulturních zařízeních všech možných koutů předvádět svou hudební poezii. Umělá hmota, Aku-Aku nevystupují tak často, a tak je dobré je vidět dohromady v jednom programu. Člověk má pak pocit aspoň na chvíli, že žije na

schopností solidarity. Takzvané „ikony undergroundu“ nemají na nájem, protože věznění nepracovali, a tak dnes nemají důchod, přesto volí dnešní vládnoucí pravici, která se jejich příběhem vysmívá. Ztotožnit se s velkými myšlenkami, za které se v jiných částech světa stále umírá, nebo s obětovaným životem politického vězně po vzoru Jirouse dnes nelze. Svět je roztržštěn na informace, nemá jasný tvar a například ve světle miliardového hladomoru jsou problémy současné, stále ještě dost napapané Evropy směšným divadlem.

Underground jako vzorek jakékoli společnosti

Underground není společenství, je to názor – vytvořený vlastní individuální potřebou svobody, vzděláním, literaturou, divadlem, uměním, hudbou, politikou. Každý se musí rozhodnout, kolik toho vypije, s kterou holkou bude chodit

antiestetiky a proklamované chudoby života bez peněz s téměř původně křesťanskou prostotou a pospolitostí dokazuje, že opravdu nejde o život ve spotřebě. O to, co se dnes děje naprosto jednoznačně: staré se nechá chátrat a většina lidí se otrocky pachtí za nově vytvořeným luxusem. Odosobnělé byty a domy jsou monumenty vyprázdněné spotřeby. Na fotografiích je zdokumentován způsob používání hodnot oduševnělých, pamětných a starých, znovuzrození téměř indiánské duchovnosti, skromnosti a nehromadění.

Obří portrét Jardy Kukala zívajícího nebo řvoucího symbolizuje nezřízenou a nikým nerižovanou zábavu. Neboť jak po věky víme, štěstí je jinde. Ve svobodě. Například ve svobodě zabývat starou ruinu s duchem a pamětí, vyfotografovat ji a uspořádat v ní autorský koncert. Bez nutnosti pořizovat si novou kuchyň.

Vizualita undergroundové kultury není jen ve vzpomínkách, ale i ve způsobu současného sdělení tvorby jevištní projekce spojené s hudbou a poezií – umění pro všechny smysly Tamers of Flowers Libora Krejčara. Je chybou srovnávat jeho tvorbu s Pavlem Zajíčkem, protože umělci jsou si možná podobní, jelikož jsou to lidé, a ne proto, že pracují se stejnými výrazovými prostředky.

Komorní koncerty minnesengrů Dáši Vokaté, Skaláka, Londýna jsou výbušnou zpívanou poezií. Mohlo by se jim říkat souhrnně kluci s kytarou, kdyby čas tuto možnost neúprosně nezlikvidoval.

Nonkonformismus jako udržení si vlastní identity

Kdyby se nic nedělo a Čechy byly měšťácky vyspělou zemí se svými jasnými pravidly pro život v řádu, jistotě a sebevědomí, byl by to jen příjemně strávený večírek plný hudby, obrazů a poezie. S měsícem neústupnosti v zádech a další demonstrací za svržení vlády na blízkém obzoru dostává tato dvoudenní akce nově nebo oprášeně duchovní, kulturní i politický rozměr. Něco se zase děje, něco tu funguje. Tentokrát je to věc údajně globální, a ne jen naše česká nebo evropsky východní, protože peněžní systémy loutkovitých politiků překračují jakékoli hranice. Nám se nepodařilo žít legitimně ve svobodě, jediné, co nám zbývá, je zase umění a subkultura, a to ne proto, že by někdo nějakou kulturu diktoval a jinou zakazoval, ale proto, že tu na povrchu za vlády spotřeby a vyprázdněnosti žádná jiná kultura než svébytná a nezaprodatelná už není.

Pokud současná nejmladší generace tvůrců a přenašečů myšlenek pracuje svébytně, je to nová generace undergroundu, pokud ne – je to byznys pro peníze a spotřební průmysl a s kulturou a uměním nemá nic společného.

Jsou tu generační odlišnosti: každá generace má svoje samozvané hvězdy a pro

generaci další neznamená nic. Ti nejmladší například u vchodu do divadla nepustí do dveří Milana Knížáka bez vstupenky, dokud se nepředstaví, protože pro ně není důvod ho znát a vědět o něm. Svět je přece tak velký, plný různých lidí, na jejichž práci nebo způsoby komunikace a sebeprosazení se dá soustředit. Kromě jiného se nová generace učí zaměřovat pozornost především na sebe nejen pro svůj sebezvojev, ale i pro záchranu holé kůže.

Někdo nejí maso a jiný nepije víno. Pokud si někdo myslí, že se schová do undergroundu jako spící opilec, tak se mu to podaří. Stejně tak se schová kdekoliv na světě, třeba v parlamentu. Všichni jsme si rovni, už jsme si to několikrát vyzkoušeli, ale bída a nedosažitelnost vzdělání lidí odlišuje. Zatímco ještě před dvaceti lety měli všichni tak nějak stejně peněz, dnes si ani na undergroundovém koncertě vedle sebe nesedne řeznický učeň s univerzitním profesorem, aby se vzájemně jeden od druhého něco dozvěděli nebo vytvořili uměleckou skupinu.

Epilog

Desátého listopadu zemřel nečekaně a zároveň kvůli svému onemocnění očekávaně Ivan Martin Jirous, s nímž odchází osobní příběh novodobého hrdiny bez patosu, poct a rádu, s pokorou a ulehčením v nemoci, kterou si způsobil svým postojem k životu. Svobodně se rozhodl stát se mučedníkem, do důsledků prožíval vězení konkrétního tvaru, aby nám připomněl, že jsme to my ostatní, kdo je ve vězení, i když chodíme po ulicích a lesích. V Arše měl své poslední čtení tichým modlitebním hlasem jako už po několik měsíců.

Vedle Václava Havla nejslavnější evropský politický vězeň nepožíval žádných poct, finančních vyrovnání, zabezpečení v nemoci a stáří. Prostě se na něj vykašlali – dějiny i lidé. Jen blízcí přátelé a rozmanitá rodina ho podporovali, a tak máme nyní k dispozici jeho stále zpřítomňování ve vzpomínkách, záznamech a především knihách dopisů a poezie. V těch se skrývá svědectví doby, osobního zaujetí morálními principy a schopnosti infúzně ovládnout myšlení lidí.

Nonkonformismus, jehož byl Jirous živým příkladem, se projevuje ve snaze udržet si svou vlastní identitu za každou cenu. Hledat vlastní témata v tvorbě i životním stylu a názoru na život vůbec.

Těžce poctivě pracovat na přítomném okamžiku a na svých stopách v něm. Hledat a neustrnout, nenechat se chytit do pastí pohodlí, slibů a systému.

Anna Irmanová (1970) je výtvarnice a publicistka.

The Plastic People of the Universe. V popředí Vratislav Brabenec a Jiří Kabeš. Foto Vladimír Sabo

správném místě, kde se hraje oslovující hudba plná koncentrované energie.

Undergroundová kultura stále existuje, nezadá si s establishmentem, nepodobá se mainstreamu, nepodléhá názorům kritiků, kurátorů, pravidlům hlášeným institucemi, systémovým řešením inovace, oživení, pobavení – grantovým požadavkům.

Netlačí se do médií. Nikoho nepotřebuje. Podzemní kultura baví sebe, a pokud někdo chce, tak baví ještě někoho jiného. Její cesty rozšiřování informací a zpráv byly vždy cesty přátelství, lásek a známostí. Koncerty k Poctě českého undergroundu jsou setkáním individualit, propleteností vztahů i zážitků, setkáními napříč generacemi i sdílenými zkušenostmi.

Underground je otevřený a bez hranic stejně jako je uzavřený a hierarchizovaný, je pojímatelný, jak kdo chce a jak se v něm umí pohybovat. Jako každá uzavřená společnost je uměle hierarchizovaná, plná patolízalů, závislivců a panů Játakyjakoon.

Lekce tolerance – lekce odpuštění

Prezident Havel hned v devadesátém roce prohlásil, že estébákům se má odpouštět. Mnoho lidí si to vzalo k srdci, a tak se za hromobití decibelů objímali práškači i postižení, kteří se dvacet let neviděli, věznění, rehabilitovaní, mučení i vystěhovaní. A jejich děti a těch dětí ještě další děti. Na politickém názoru se neshodnou. Pluralita se řeší fackou nebo výsměchem znějícím z obou stran.

Zaslechla jsem i posměšnou poznámku o „ekumenickém setkání“. Setkávají se starší známí skalní pravičáci s jasným protikomunistickým názorem i inteligentní levice se

a komu odpustí a s kým se bavit nebude. Každý si stanoví vlastní hranice, jestli se stane součástí hierarchie, a nebo ne. Underground je jako facebook – liberální. Lze na něm udělat bleskovou kariéru, zanechat po sobě stopu a pak ji zamést a zase zmizet a netřeba někomu něco vysvětlovat. Příběhy lidí z undergroundu nemají jednotnou morálku, jsou plné skryté zášti a osobních zklamání. Když se posílaly podpisy Charty 77, někteří lidé vzpomínají, jak jim bylo řečeno, že jejich podpis není vhodný. Nebyly přijaty, a tak Chartu 77 nepodepsali ti, kdo ji podepsat chtěli. I tato uzavřenost, schopnost selekce se schová pod pojem underground. Když byl Karel Kryl, poté co nabídl své služby nové republice, poslán zpátky ke kytarě se slovy „Karle, jdi a zpívej“ – odešel do undergroundu? Ne. Zůstal na svém místě. V undergroundu svým osobním. Život člověka se skládá ze zavřených a otevřených dveří. Cedulky na nich se časem mění, někdy je to Hrad, jindy Podzemí.

Obrazy zašlého světa

Koncerty doprovázely fotografické výstavy Jaroslava Kukala a Abbého Libánského.

Libánského fotografie obrovských rozměrů původně sebrané v knize *My underground* a vydané v roce 2004 visely jako transparenty, jako divadelní kulisy z balkonů hlavního sálu podzemní Archy. Vynořovaly se ze tmy, osvětlené světly z jeviště. Prostorově rezonovaly s rockem z pódia. Vytvářely divadelní situace. Nebýt této dokumentace doby, nikdo by si dnes nedokázal představit, v jaké nonkonformní estetice se duchovně svobodný svět v totalitě vytvořeného undergroundu odehrával a na jaký způsob života dnes navazuje. Vizualita

Jirousův pohřeb. Prostřední Vydří se v sobotu 19. listopadu zaplnilo lidmi. Foto Vladimír Sabo

Cesta Amerikou

Americké ženy očima spisovatelek různých generací a regionů, se zasvěceným komentářem několika Češek, nabízí jako svou novinku nakladatelství Host.

IRENA PŘIBYLOVÁ

Antologie amerických povídek se na našem trhu objevují pravidelně, většinou však jde o výbor prací jednoho autora, nejlépe současného. Žánrově jsou potom nejčastěji zastoupeny antologie detektivek a sci-fi. Texty jedenácti spisovatelek ve svazku *Cesta Amerikou* jsou většinou povídky, všechny poprvé v češtině, dobou vzniku se řadí od poloviny 19. století téměř do současnosti. Tematicky potom „uchopují a pojmenovávají totožné problémy související s regionální a národní identitou, ženskou sebedefinicí a s otázkami rasové rovnosti a jazykové příslušnosti“ (s. 10). Viditelným jednotícím prvkem je ženský pohled na ženský úděl. Název sborníku, *Cesta Amerikou*, je tedy trochu zavádějící, protože o Ameriku v pohybu určitě nejde. Z mnoha možných kombinací amerického psaní se editorky zaměřily na představitelky tří zeměpisných oblastí a dvou různých historických období: malé části amerického Jihu a kousku východního pobřeží, tzv. Nové Anglie, konce 19. století a mexicko-amerického pohraničí z konce 20. století.

Viktorka v bažině

Chut' amerického Jihu poznáváme prostřednictvím textů z konce 19. století. Detailní popisy prostředí, nářečí či zvyků se závažným moralizováním odpovídají metodě realismu, která už je v té době v Evropě překonaná. Americkým spisovatelkám však umožnila podat popis literárně víceméně nezmapovaného regionu. Pohled na ženskou hrdinku ženským očima je také nový – uznávané americké literatuře do té doby vládli muži. Spisovatelky tak mohly nejen popisovat problémy znevýhodněných žen (vdova, otrokyně, sirotek, jeptiška, bývalá šlechtična), ale také vykouzlit postavu nezávislé ženy, která sama rozhoduje o svém citovém nebo rodinném životě. Madam Carambeauová z povídky *Předsudky* autorky Kate Chopinové žije v centru Francouzské čtvrti New Orleans, její bohaté sídlo připomíná spíš pevnost, kam nedolehnu poválečné změny ani angličtina vítězů. Společenskou i jazykovou izolovanost staré dámy prolomí malé nemocné dítě, z něhož se vyklubou odmítaná vnučka staré dámy. V povídce *Krásná Zoraida* rozehrává Chopinová příběh svedené mulatky, do jejíhož osudu nevhodně zasáhne bílá majitelka: milence prodá na jinou plantáž, dítě jí nejdříve odebere a po letech vrátí. To už je ale Zoraida šílená. Zatímco v podobně laděném českém příběhu o Viktorce

hučí splav a zní ukolébavka, příběh Zoraidy podbarvuje žbluňkání bažin v jezerní zátocce a zvuk malebného kreolského nářečí. V exotickém francouzsky mluvícím prostředí americké Louisiany jsme s Chopinovou i v povídce Na akademickém bále. O jednoho krásavce se ucházejí dvě mladé ženy; vyhrává ta, která neváhá ujet na koni mnoho mil temnou nocí a mladíka sama požádat o ruku. K regionálním detailům (jazyk, jídlo, krajina, zvyky černošských hudebníků) autorka přidává i humor a vítěznou Clarissu, která je bohatá, na závěr korunuje i svobodnou vůlí. Chopinová je dnes považovaná za nejvýznamnější feministku své doby a v povídkách načrtává motivy toho, co dovedla k dokonalosti ve svém pozdějším románu *Probuzení*. Úpadek amerického Jihu po Občanské válce dále v antologii dokumentují povídky v Česku dosud neznámých autorek Grace Kingové a Alice Dunbar-Nelsonové. Naše čtenáře, zvyklé vnímat ve starší americké literatuře strohé protestantské prostředí, může překvapit záběr na jižanský katolicismus, od jeptišek a klášterního prostředí až ke slavnému neworleanskému karnevalu.

Americká Nová Anglie má v antologii nejméně prostoru, ale obě ukázky mají ve srovnání se stejně starými jižanskými texty v sobě víc hloubky, méně moralizování a dávku tehdy čerstvé psychologie. Povídka *Jeptiška z Nové Anglie* autorky M. E. Wilkins Freemanové zachycuje ženu, která by dnes byla označena za „single“. Před sto lety bylo její rozhodnutí odmítnout sňatek a mít svůj klid považováno za divné. Čtyři črty z rozsáhlejší práce *Krajina špičatých jedlí* autorky S. O. Jewettové nabízejí pohled hostující spisovatelky na obyvatele (bělošské) vesničky ve státě Maine. Čas těmto textům vůbec neublížil a ocení je mohou nejen feministky, ale i příznivci environmentálního psaní.

Chicanské feministky

V závěrečné a nejobsáhlejší části antologie editorky pokročily o více než dvě spisovatelské generace dál a na západ. Seznamují nás s chicanskou feministickou literaturou druhé poloviny 20. století. Španělsky a anglicky mluvící spisovatelky mexicko-amerického pohraničí (z termínu *Mexicana* – *Chicana*) žijí v době, která už přiznává existenci mužských stereotypů a umožňuje ženám tyto stereotypy bořit a překonávat. Spisovatelky mohou dle libosti zkoumat hlubiny psychického i fyzického zensství. Přesto jsou chicanské ženy stále znevýhodněny ekonomicky

(závislé na mužích), jazykově a regionálně. Mexicko-americké pohraničí je svět pro sebe a není jasné, na které straně je život snazší. Gloria Anzaldúaová, nejvýznamnější chicanská feministická spisovatelka, komentuje svou dvojí jazykovou a kulturní příslušnost v autobiografických esejích *El Retorno*, *Jazykový terorismus* a *Podle pravých tváří* poznáme vás. Úspěšná a uznávaná spisovatelka Sandra Cisnerosová nás mimo jiné vezme do světa dětí v povídkách *Meričani* a *Jedenáct*. V příběhu *Nikdy si neber Mexičana* ukazuje ženu, která překoná všechna úskalí života v pohraničí, osamostatní se ekonomicky i sexuálně a svému bílému milenci se pomstí opravdu originálním způsobem – vyrovnaná a šťastná však není. V povídce *Sbírka šperků Marty* la güery autorky Mary Heleny Ponceové se hrdinka vyrovnává s násilnickým manželem; obecný návod na zvládnutí tyranu to však také není. V antologii jsou dále zastoupeny autorky Helena M. Viramontesová, Alma Luz Villanuevaová a Gina Valdésová.

Vybrané texty ukazují mimo jiné i silnou stránku chicanských spisovatelek, schopnost ukázat soužití a soudržnost několika generací žen. Rodinné problémy, kterým čelí Chicanky, se nijak zvlášť neliší od rodinných problémů současných Češek, chicanské psaní však nabízí jiný úhel pohledu. Rozhodně by stálo zato mít po ruce samostatnou chicanskou antologii. Sborník zaměřený na jeden region by také umožnil vyhnout se výtkařskému typu, proč nejsou v antologii zastoupeny texty současných regionálních spisovatelek z Jihu a Nové Anglie, případně proč chybí feministické a regionální texty amerických Indiánek a čínských Američanek.

Editorky a zároveň překladatelky, Dagmar Peguesová a Tereza Kynčlová, si při překladu

textů do antologie poradily s dobovým jazykem i nářečím a kromě angličtiny i s francouzštinou a španělštinou. Možná byl právě tak bohatý a rozvrstvený jazyk příčinou, proč se s vybranými texty potkáváme v češtině poprvé. Výsledek je však velice čtivý, svěží a současný, ke čtenáři přátelský.

Opačný jazykový pól představují úvodní autorské eseje k jednotlivým regionům (méně už medailony spisovatelek). Zájemce (zájemkyně) o regionální, etnickou a feministickou problematiku v americké literatuře se dozví vše, co je třeba, ale práce s češtinou jej/ji nepotěší. Namátkou na straně 22: abolicionistická rétorika, domesticita, juxtapozice stereotypu, nerefluktovat kategorií rasy, dynamická anglofonní kultura, aristokratická frankofonní kreolská metropole, rasové kodifikace, nebo na straně 136: demaskovat, korelovat, maskulinita, hierarchičnost, genderovanost, subverze patriarchálního statu quo, koncept genderové identity, heterosexismus a indiferentnost, aj. Český čtenář (čtenářka) je zvyklý na zasvěcené překladatelské slovo a vybrané úvody či doslovy k literatuře přeložené z angličtiny byly úspěšně přetištěny v samostatných sbornících (*Od Poa k postmodernismu*, 1993, *Od slavika k papouškovi*, 2002) Nadbytek cizích slov studenta *Cesty Amerikou* spíše odradí. Pěkná a přátelská čeština prospěje nejen pochopení americké literatury, ale i feminismu.

Cesta Amerikou. Antologie povídek regionálních spisovatelek. Sestavily Dagmar Pegues a Tereza Kynčlová. Host Brno, 2011.

Irena Přibyllová (1954) je vysokoškolská učitelka na PedF MU, obor anglo-americká literatura.

POEZIE

OLGA PEKOVÁ

BUGATTI STEP

Škoda, že pod víčky není co přes listí,
v prstech zkratka do jádra slunce,
odpočinek by neměl
přebývat. Spánek začíná barvou bolesti,
zapadá do tmy.

Zkraje léta konverzace doobracely
své listy na stranu šumu.
Poslušně, s láskou,
si předáváme prázdno. Podle výslechu
příběh skončí a odnese i slova.

Říkej, co chceš, vpisky v nejzazším
jazyce, a máš to, na ploše jeviště
není stav prázdny, byl
obžvlé plynutí. Pokora mlčí,
dokud nepropukne v smích, ironii.

Osvícení nebudeš sáhat řečí, a
vůbec, mluv teď, ze spánku
na dně oceánu, kde
prý neplníš sliby
a do mrtě se ustavuješ selháním. Je tu

čerstvá dodávka času, vyhrátá, sypká,
pomiluj ji všemi jmény,
ústy nemluvněte
naskoč do kalendáře, stejně nevěříš,
že o tobě nevědí, že ti to nespočítají.

VEPŘOVÉ V MRKVI

I
Je v nás nekonečný úběh znaků:
řádky pastí
se táhnou a světlo ubíjí poledne.

Věty kladou svá slova jak mušky,
jak madla, která po uchopení
padají zpět do bažiny.

Pondělní posezení:
myslet za hranice myslí,
přesáhnout já v diktovaném receptu

na vepřové v mrkvi.

II
Chtěla jsem vcházet bez přívlastku
jak vědomí v řídkém vzduchu,
kde vítr vane prost jmen
nad nezbrusnou skalou.

Tady at' je čára: za kterou šílenství cizí ženy
nebude šílenstvím mým, ačkoliv teplo
unikající s kouřem z jeho plíc
bude teplem *mně* odervaným.

III
Obejmout, jako bych objímala sebe.
Přepínat mezi stranami kůže,
jak smějí jen hrany nůžek:

nemoc jako souboj neviditelného
s viditelným. Dům v rozkladu,
odkud vyjít znamená opustit zdi.

Olga Peková (1987) absolvovala na FF UK obor anglistika-amerikanistika. V květnu 2011 se podílela na přípravě básnického festivalu Prague Microfestival, překládá poezii současných mladých anglofonních básníků. Své překlady publikovala v *Psím vínu*, její básně se objevily v rubrice *Hostinec* v *Hostu* a v časopise *Babylon*.

Do důchodu v 35 letech

V pátek 25. listopadu, kdy tato písmena už vězela černá na bílém, byl vyhlášen vítěz Ceny Jindřicha Chaluppeckého a v tutéž dobu, jen na jiném místě, vítěz Ceny od Václava Stratila. Které ceremonie jste se zúčastnili vy?

PETR KOVÁŘ

Cena Jindřicha Chaluppeckého je prestižní ocenění udělované každoročně od roku 1990 vítězi výtvarné soutěže, který kromě mimořádných profesních kvalit splní také věkový limit do pětácti let. Je to bezesporu nejrespektovanější a nejsledovanější oficiální ocenění, jakého se u nás může výtvarníkovi dostat. Neúspěšnému šestáctiletému starci nezbyvá, než si vysloužit některou z druhorádých cen. Například tu, jejímž garantem se

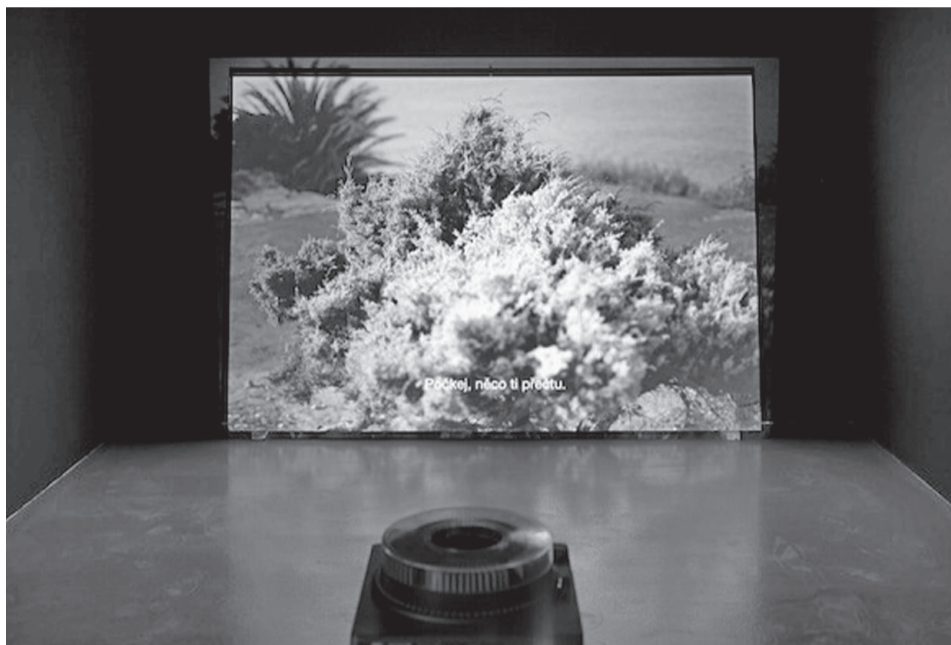
hřebík nepověsí, ten šikovnější už má navíc dostatek známých kritiků a kurátorů, aby měl zajištěnou výstavní činnost i bez cejchu. Výlučné postavení CJCH kromě vlivu tradice a kreditu zakládajících osobností (V. Havel, J. Kolář, T. Pištěk) skutečně plyne především z atmosféry loveného invenčního mládí (vyhlašuje se příznačně v listopadu, v době honů na zajíce). Mezi finalisty se dlouhodobě téměř nesetkáváme s malíři. Uvažováno s teoretikem Jindřichem Chaluppeckým, „řečí dnešního světa“, jíž by mělo hovořit i umění, zdá se být koncept,

Dox dobrý umění

Na výstavě finalistů v galerii DOX v Praze, ještě než zasedne porota, návštěvníci hlasují, kdo by měl cenu dostat. Odborníci jsou zdrženlivější. Buď z opatrnosti, anebo protože se rozumí, že samotné zvolení laureáta je již marginální. Je to hra. Laureát nebude lepší než neúspěšní finalisté, jen dostane lepší podmínky pro další tvorbu. Vítěz by měl cenu získat za svou dosavadní práci, přesto má na rozhodnutí výrazný podíl soutěžní prezentace. Nejen z tohoto pohledu bych pro no

něj padající. Dvě prostředí skrytá našim očím, jedno hluboko v zemi, druhé hluboko ve vesmíru, která se symbolicky pojí s lidským usilováním (pinožením), tam někde v průsečíku směru jejich pohybu. Dělá je právě tak titěrným, jako nezměrným. Stercova vertikála při své hloubce nepostrádá humor. Myšlenkový konstrukt v minimalistické instalaci ve vitríně přináší kýženou závat.

Potřeba sledovat a podporovat mladé umění nijak neubírá na prospěšnosti Ceny od Václava Stratila. Právě Václav Stratil

Filip Cenek, Vratké kino, 2011. Zdroj www.artalk.cz

Marek Ther, Das wandernde Sternlein (Putující hvězdička), 2011. Zdroj www.artalk.cz

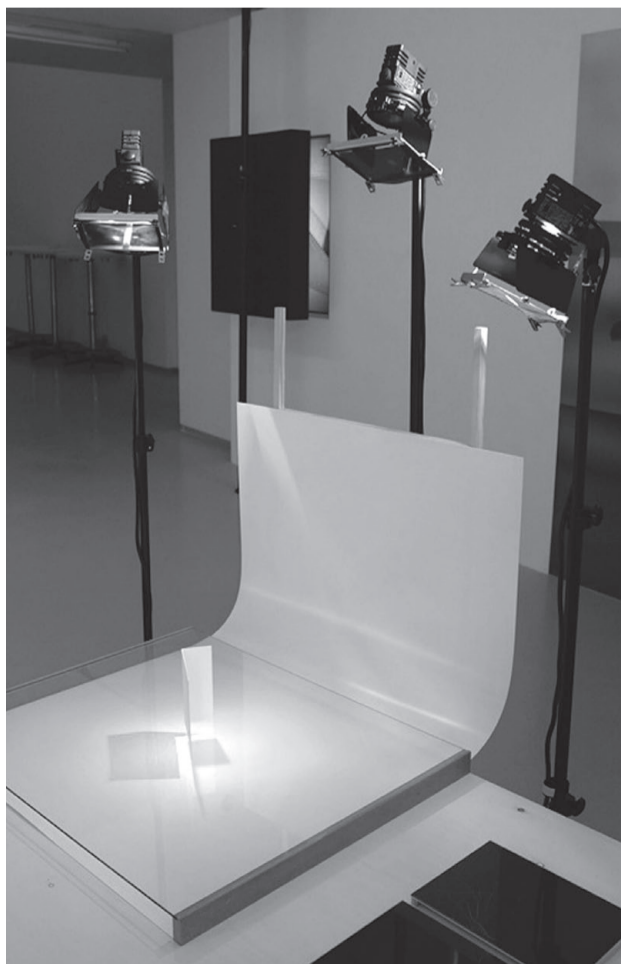
letos stal Václav Stratil, cenu, v níž je těmi dosud perspektivními uznán přínosným i některý z důchodců.

Pro umělce, který je celý život svíjen pochybnostmi, zda dělá něco kloudného, nebo jen marný čas, je udělení ceny potřebným povzbuzením. CJCH se stává cejchem, který otvírá dveře příležitosti (a závidí). U výtvarníka, který to bez takového povzbuzení doklepal až do pětácti let, se předpokládá, že už umění na

at' už suše analytický, nebo romantizující. Letos tedy hovoří environmentální zásahy a časoprostorové mosty Dominika Langa, poetika jemných odchylek a významů atakující přímočaré vnímání ve videích Filipa Cenka, řemeslnost v konceptuálních fotografiích Jiřího Thýna, výstřední estetika k otevření společenských témat ve videích Marka Thera i přísný koncept s emotivním vyzněním kritiky či příběhu v díle Pavla Sterce.

marginální rozhodnutí doporučil umělce, který má paradoxně do důchodu nejdál, Pavla Sterce. Jeho instalaci stalagmitu a meteoritu nad ním doplňují už jen dvě pohlednice, jako dokumentace dvou Stercem konstruovaných akcí (vědci v Koněpruských jeskyních odpovídající na dotazy návštěvníků a rychlé rande naslepo dvaceti nezadaných ve Štefánikově observatoři). Dynamickou vertikálu společně kreslí vzhůru se pnoucí kámen a kámen na

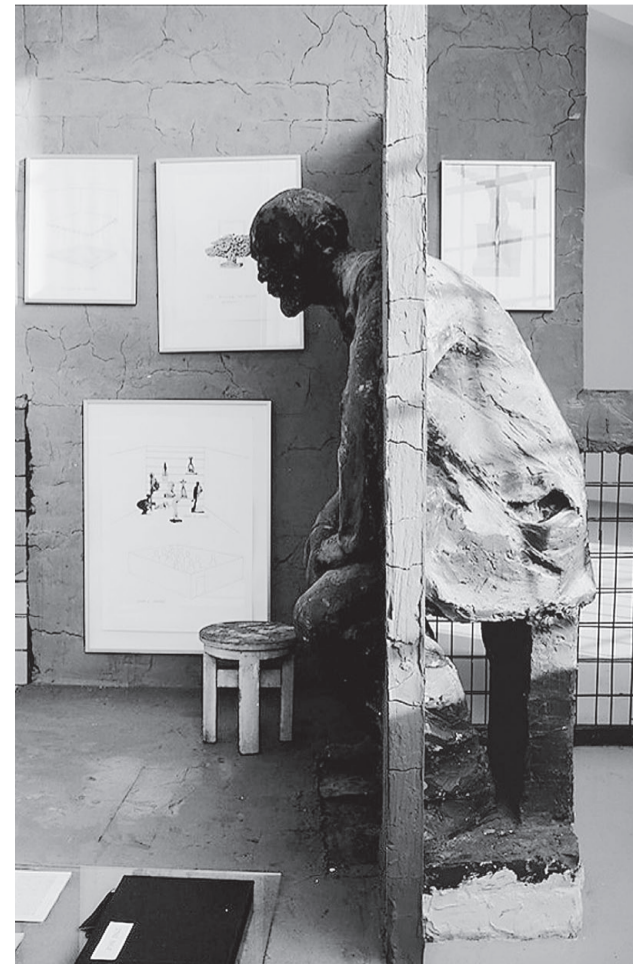
zosobňuje umělce v nezaječích letech, jehož tvorba se stále vyvíjí a proměňuje, přitom v kontinuální kvalitě. Cena je udělována od roku 2007 a nese vždy jméno předchozího laureáta. Její sympatická kritičnost ke světu, v němž přichází důchod umělce dřív než opotřebování sportovce, spolu s přímočarou návazností na CJCH staví tuto cenu do zvláštní pozice permanentního happeningu. Umělec má cenu!

Jiří Thýn, Základní studie, 2011. Zdroj www.artalk.cz

Pavel Sterc, Dva malé průsečíky na velké vertikále, 2011. Zdroj www.artalk.cz

Dominik Lang, Soukromé muzeum, 2011. Zdroj www.artalk.cz

Černobílý kult Alois Nebel

Jízdní řád: Půlnoční světová premiéra na 68. ročníku Mezinárodního filmového festivalu v Benátkách. Neděle 4. září 2011. Nesoutěžní projekce na největším filmovém festivalu v Severní Americe. Toronto. Září 2011. Česká předpremiéra v kině Pohoda. Jeseník. Úterý 20. září 2011. Distribuční premiéra v Praze. Čtvrtek 29. září 2011. Šumperk. Kino Oko. Středa 12. října 2011. Alois Nebel. Objíždí světové festivaly a opatrně dobývá česká kina.

STANISLAV JUGA

Sotva zrozený komiksově filmový Alois Nebel nejdříve směle vyrazil do světa. Na benátský a torontský festival. Poté si udělal uvítací zastávku v „domovských“ jesenických horách, aby se mohl vrátit třeba na Hlavní nádraží v Praze. Nyní podle jízdního řádu putuje po vlastní české. Myšleno též slezské a moravské. Do křestního listu mu přičinlivé mediální soudičky vepsaly pouze jediné slovo: „Úspěch“.

Autor těchto řádků se zúčastnil slavnostního uvedení filmu v Šumperku. Dobrou půlhodinu jej promítat nemohl „nastartovat“. Zahalil se do pořádné mlhy (Nebel). Jeho spoluvytvářec Jaroslav Rudiš (spolu s Jaromírem 99 vytvořil třídílný komiks, podle něhož režisér Tomáš Luňák natočil film) statečně zvládal přívál diváckých dotazů a překvapivě sdělil: „Film funguje i bez porozumění...“ Jeho zkušenost potvrdil přívětivý torontský festival. Pětiletý proces vytváření filmu byl drsný jako jesenické hory. Sedmáct verzí scénáře. Téměř padesát animátorů dva roky, den co den, vykreslovalo jednotlivá filmová políčka. Výhradně ručně! Snímek totiž vznikl černobílou rotoskopickou animací, překreslením původní hrané akce skutečných herců. Z jeho závěrečné verze, jak potvrdil Rudiš, zmizely „jasné pravdy“ a zůstalo v něm vše ostatní. Dokonale

zahalené vyzvanou mlhou minulosti. Klíč k bližšímu poznání Aloise Nebela nám spoluvytvářec smělého výtvarného projektu nenabídl. „Musíte se sami zapojit do příběhu...“

Kam se vytratil příběh?

V tisku se dosud objevily většinou ódy na zrozený zázrak jménem Nebel. Než se vůbec stačil představit českému divákovi, s fanfárou vycestoval na zahraniční festivaly. Byť nesoutěžil, přivezl si podpůrná slova uznání a obdivu. Ideální komerční kulisa pro uvedení snímku do českých kin. K hledanému pochopení Aloise Nebela si stačí přečíst následující slova publicisty Kirka Honeycutta pro filmový magazín Hollywood Reporter: „Síla filmu netkví v příběhu, ale v jeho atmosféře a obrazovnosti, v užívání metafor.“ Svatá pravda.

Až dosud si autor těchto řádků naivně myslel, že základ nosného uměleckého díla tvoří příběh, emotivně silný, sdělný, proměnlivý, nadčasový. V případě Aloise Nebela jsme bez hlubšího poznání významotvorné dějové osy zaujati především jeho ozvláštěným výtvarným (formálním) zpracováním. Není to hraný film, není ani kreslený. Něco mezi. Však se občas obě polohy v nerušivých detailech prolínají a doplňují. Je nesporné, že výtvarné pojetí technologického ztvárnění snímku dobře známou

rotoskopii se blíží k hranici řemeslné a estetické dokonalosti. Jen občas nejsou některé tváře snadno rozpoznatelné. Jen místy ujíždí sytá hra světla a stínu. To vše se snadno rozplývá v opakovaných snových variacích. V neustálých větrných poryvech šumícího a divoce poletujícího listí a nepřetržitě bubnování dešťových provazů nad hlavami jasně osvětlených dobrých a zlých postav, jež jsou prý typické pro zapadnuté Jeseníky a dávnou mlčící Sudety.

Většina publikovaných textů k filmu uvádí stále dokola jedno a totéž. Výpravčí Alois Nebel (Miroslav Krobot) je samotář a puntičkář. Údajně sbírá jízdní řády. Občas jej svírají halucinace. S mlhou v hlavě končí v psychiatrické léčebně. Odsun Němců ze Sudet mu bere iluze. Zlomový rok 1989 milovanou práci. Nakonec si coby nádražní bezdomovec proklestí cestu ke své životní lásce. Odpudivý vyhybkář Wachek (Leoš Noha) představuje dokonalou lidskou špínu kšeftující se sovětskými vojáky. Jeho otec (Alois Švehlík) s punčem poválečného zločince se nešťítí za žádného režimu vůbec ničeho. Zato pološilený Némý (Karel Roden) vystupuje jako mstitel Zorro (jen se sekyrou v ruce). Pohledná samaritánka a toaletářka Květa (Marie Ludvíková) bystře rozpoznává lidské kvality Nebelovy. Z pražského pohodlí

za ním ujíždí po chladných nočních kolejkách až do nevlídných, promoklých a bohem zapomenutých hor. Nezaměnitelné karty jsou dopředu rozdány. Střípek motivu o divokém odsunu zlobivých Němců a spravedlivých Čechů (Moraváků) kdesi v česko-polském pohraničí. Temný motiv životní msty za dávnou oběť poválečných křivd, o níž nic nevíme. Zamlžený motiv podivně potrestaného výpravčího, který si najde smysl svého zralého života kdesi na ztracené výhybce. Vše se může pod rukama pracovních animátorů pomalu a bezchybně rozehrávat.

Zahlédnout krajinu

O čem má vypovídat tolik vychvalovaný Alois Nebel, z něhož se rodí s přispěním mediálního masírování jakýsi černobílý výtvarný kult. Mladý režisér Tomáš Luňák nabízí jasný návod: „Je to příběh rána, kdy mlha postupně opadá, a my můžeme zahlédnout krajinu.“ Lidé odcházejí z kina do nočních ulic a myslí si své. Pocházejí přímo z kraje, o němž coby expresivní výtvarník kulise film pojednává. Vždyť vůbec nemuselo jít o výpravčího, o zapadlé nádraží v horách, o lidskou nespravedlnost na česko-polském pomezí, o blázinec zasutý do lesního sevření... a přesto by se mohl zrodit myšlenkově a umělecky mnohem působivější a přesvědčivější film.

Jenže Alois Nebel nabízí ozvláštěný svět plný pohybujících se figurek se zjednodušujícími poznávacími rysy ve tváři a dokonce i v duši! Černobílé obrysy zpackaných životů a historicky nezvratných dějů nerozsvítí žádné světlo a nezhasne ani podbízivá tma. Vizualně strhující závěrečná scéna očekávané odplaty, bouřícími přírodními živly nasycený happy end románové lásky oblouzněné Květy a city probuzeného Aloise kdesi v zastrčené chatrči u trati jasnozřivě stvrzují onen chybějící příběh, tolik srozumitelný za hranicemi naší vlasti. Bohužel nic víc film nenabídl. „Alois Nebel je zázrak, který se ovšem nikdy neměl stát,“ píše o filmu Benjamin Slavík.

Jízdní řád: Alois Nebel. Zepředu Mlha. Zezadu Život. Rok 2011. Snímek o mlze v nás. Nepřítomný příběh o pomstě. Kulisa věčně zpívajících lesů. Odcizená láska k železnici. Nalezená láska k člověku. Pohádkový obraz zlých a dobrých. Strachem se ohýbající větve. Křiklavě poletující listí. Přetékající koryto řeky. Mlha. Komiks. Osmdesát milionů korun. 87 minut.

Alois Nebel (Česko, Německo, 2011). Filmová adaptace komiksu Alois Nebel autorů Jaroslava Rudiše a Jaromíra 99. Režie: Tomáš Luňák. 87 min.

Stanislav Juga (1953) je publicista.

Intimní kniha bez hořkosti, bez skandálů

Přinášíme recenzi nové knihy Güntera Grasse Příběhy z temné komory, v níž se nenápadně proplétá realita s fikcí.

JAKUB KÁRA

Když vydal Günter Grass svou knihu pamětí *Při loupání cibule*, ukončil ji rokem 1959, tedy rokem vydání *Plechového bubínku*, a slovy, která mnohým čtenářům brala naději na jakékoli pokračování: „Tak jsem nadále žil od stránky ke stránce a mezi jednou a druhou knihou. Přitom jsem uvnitř zůstával bohatý postavami. Ale na toto vyprávění chybí cibule a chuť.“ Ukázalo se, že tomu našťásti tak úplně není a že chuť vyprávět a vzpomínat byla nalezena.

Osm dětí se hlásí o slovo

Příběhy z temné komory volně navazují na paměti *Při loupání cibule*, jež vyvolaly skandál. Grass se totiž ve své první knize pamětí na přibližně dvou stranách zmínil o své tříměsíční službě v jednotce Waffen-SS a toto přiznání způsobilo, že se mnozí kritici ptali, zda tak nečiní poněkud pozdě nebo zda by neměl ve světle těchto skutečností vrátit Nobelovu cenu, která mu byla udělena v roce 1999. Těchto pár stran často zastínilo celou knihu a jen výjimečně se bylo možné také dočíst o tom, že jde mimo jiné o vynikající zábavný román (Jan Hon: *Grassův román o Grassovi*, A2 2008/12).

Příběhy z temné komory jsou více než knihou pamětí Güntera Grasse spíše knihou fiktivních vzpomínek Grassových dětí na jejich otce, respektive knihou vzpomínek Grassových dětí podle Güntera Grasse. Osm potomků (pocházejících od čtyř matek), kteří se

„po dlouhém váhání podvolili jeho přání“ otevřeně a bez zábran promluvit o svém dětství, se tak pravidelně schází, a byť jsou „vymyšlení otcem a užívající jeho slov, (...) mají svou hlavu a při vši lásce k němu ho nehodlají šetřit“.

Žádná obvinění ani žádné sourozenecké třenice se však nekonají. Grass je zde spíše vykreslen jako podivínský otec, který je zcela ponořen do psaní vždy jedné ze svých knih. Ve vzpomínkách na dětství se do popředí dostávají dětské zážitky z cest či vzpomínky na místa, kde v tu chvíli momentálně děti se svým otcem žily. Hlavní postavou knihy ale není Grass, je jí jeho přítelkyně a rodinná fotografka Marie, která dokumentovala svým Agfa-Boxem jednotlivé okamžiky celé rodiny a která je tím hlavním spojovacím prvkem mezi dětmi. Fotografie, jež z jejího fotoaparátu vycházely, nezachycovaly viděnou skutečnost, ale to, „co je, co bylo i co bude“. Marie a její kouzelné fotografie, které se však pochopitelně nedochovaly, se pomalu stávají hlavním tématem dětského vzpomínání.

Pohádky, samé pohádky...

Čtenář očekávající nahlédnutí do autorské dílny bude asi zklamán. Poznámky dětí k jednotlivým knihám jsou strohé, proces vzniku knih a jejich následný ohlas je zmíněn či komentován jen okrajově. Ani jeden z potomků vlastně Grassovy knihy pořádně nečetl. Vše je nahlíženo z dětského pohledu, kdy úspěch knihy je spojen s nákupem nového domu a stěhováním se do něj, literární neúspěch provází

podrážděnost dětí (respektive otce) ohledně kvality literárních kritiků.

Grassovi fiktivní potomci si možná tak postesknou, že se o své existenci občas dozvěděli poněkud pozdě. Na nějaké křivdy či výčitky zde není místo. Potomci jsou vlastně rádi, že se navzájem po letech sešli – ano, pošťuchují se, dobírají si jeden druhého, ale jsou ochotni vzpomínat a vyprávět. Přijde-li řeč na jejich současný život, volají: „Ne. To radši ne...“ A připouštějí, že „každý má nějaké tajnosti“ a že „nikdo neříká všechno“. A podobně je tomu i s jejich tatínkem („A náš tatínek teprve ne.“).

Günter Grass tak ve skutečnosti napsal velmi intimní otcovskou knihu. A ta je vedle přímého věnování památce rodinné přítelkyni Marii Ramaové také nepřímou poctou (svým) dětem od (jejich slavného) otce, který ví, že „být otcem je pouhé tvrzení, které musí neustále samo sebe potvrzovat“, a že je zde stále jakási cesta skrze zadní pootevřená vrátka, jež nesmí být dětmi přibouchnuta.

Pokračování příště

Komu tuto knihu doporučit? Pro gymnaziálního čtenáře, který se postupně a intuitivně seznamuje se světovou literaturou, nejsou *Příběhy z temné komory* určitě tou nejhodnější vstupní branou do díla Güntera Grasse. Tou je stále *Gdaňská trilogie*. Čtenáři autobiografií zase knihu brzy odloží pro přemíru fantazijních prvků a pro literárnost, kde si každé prohlášení bere masku románového

vypravěče. Literárním kritikům zase Grassova kniha nepřinese mnoho materiálu, který by bylo možné „vytěžit“ v novinové kritice. Novinová recenze se možná chytne těch několika osobnějších výroků a zjednoduší je natolik, aby v sobě vyvolali pomyslné kritické (zne)hodnocení (viz recenze Ondřeje Horáka v Hospodářských novinách s mediálně konfrontačním a přihlouplým názvem *Grass napsal, co si o něm myslí jeho děti*. Vzniklo něco mezi *Vyprávěj a 13. komnatou*).

Pro běžného čtenáře Grassových knih (hrajme hru, že oním běžným čtenářem jsem já jako recenzent i vy jako čtenáři této recenze) mohou být *Příběhy z temné komory* dobrým románem, ale i nenápadnou osobní zpodobou či životní postoj. Grass nás ve své fantazijní autobiografii stále přesvědčuje, že je výborným romanopiscem, a ukazuje, že navzdory všem autobiografickým snahám je život stále (slovy Věry Linhartové) „soukromá věc“.

V němčině je již dostupný třetí díl Grassových pamětí, *Grimms Wörter*. Doufejme, že se český čtenář bude moci brzy přesvědčit o pravdivosti posledních slov románu, že v Grassovi „stále ještě tiská něco, co je třeba odpracovat, dokud je ještě tady...“

Günter Grass: Příběhy z temné komory. Z němčiny přeložil Jiří Stromšík, Atlantis, Brno 2011.

Jakub Kára (1981) studuje jako doktorand na FF MU obor česká literatura.

Ikona českých nakladatelů slaví letos 500 let

Jiří Melantrich z Aventina patří k pevným bodům naší kulturní historie. Ať už jako typograf, tiskař, nakladatel či solidní podnikatel obecně.

JIRÍ PLOCEK

Když jsem se jednou toulal po Vysočině, ve vesničce Práskolesy poblíž Telče jsem potkal chlapíka, který mi svědčil, že v jednom statku tam uchovávají jako velkou vzácnost Melantrichovu bibli („Melantrišku“). Dnes vzácnost, v 16. století základní a všeobecně rozšířené dílo pro potřeby nejširší veřejnosti. Titul, který svému vydavateli, Jiřímu Melantrichovi, zajistil ve čtyřech vydáních ekonomické zajištění a současně kulturní nesmrtnost. Samozřejmě spolu s dalšími tituly, jako je třeba slavný Matthioliho Herbář.

Nevíme, který den přesně, ale praotec našich nakladatelů se narodil někdy v roce 1511 jako Jiří Černý v Rožďalovicích na Nymbursku. První konkrétní zpráva o něm máme z roku 1534, kdy se stal bakalářem na artistické fakultě Pražské univerzity. Pak odešel s největší pravděpodobností na studia do Německa, asi do Wittenbergu, kde získal náklonnost pro luteránství a zřejmě i v té době si pořečil jméno na Melantrich (černovlásek).

V letech 1545–1547 nacházíme Melantricha v Prostějově v tiskárně Jana Günthera, kde vydává svůj první titul *Doktora Urbana Rhegia rozmlouvání s Annou, manželkou svou*. Knihu slavného luteránského teologa vydal pak ještě dvakrát. V roce 1547 vydává (už v Praze) ve své vlastní tiskárně v českém překladu další Rhegiovu knihu, *Katechismus*.

Další existenci Melantrichovy tiskárny přerušil král Ferdinand I. svým zákazem tisku knih v době prvního českého stavovského povstání. Zákaz se ovšem nevztahoval na královny věrné, mezi něž patřil katolický tiskař Bartoloměj Netolický. V jeho tiskárně začal Melantrich posléze uskutečňovat své podnikatelské a nakladatelské vize. Pochopil potřebu kvalitního českého překladu Bible pro širokou veřejnost a skrze svého zaměstnavatele získal od krále privilegium k jejímu vydávání a prodávání. První vydání Melantrichovy bible (ve spolupráci s Netolickým) znamenalo úspěch – finanční zajištění tiskárny a prestiž. Než se roku 1552 Melantrich osamostatnil převzetím Netolického tiskárny,

stačil vydat sedmáct titulů. Jeho bohaté kontakty mu umožňovaly nejen zdolávat překážky s povoláním jednotlivých tisků, ale také nacházet fundované spolupracovníky pro vydávání knih s rozličnou tematikou: lékařskou, právníkou, mravoučnou, náboženskou, sbírky básní, ale i zábavné tituly.

Nejvýznamnějším titulem svého druhu je slavný Herbář Ondřeje Matthioliho, vydaný roku 1562 v českém překladu Tadeáše Hájka z Hájku. Italský lékař a botanik Pietro Andrea Gregorio Mattioli (pozn. autora: původní celé italské jméno) žil totiž od roku 1554 v Praze a pro Melantricha připravil oproti jinojazyčným verzím rozšířené vydání.

Melantrich byl otcem nakladatelů a knihkupců po všech stránkách. Přestože tehdy sice ještě nefungoval svébytný knižní trh (knihy se kupovaly buď nespávané přímo v tiskárnách nebo u knihařů), ve Frankfurtu už existoval specializovaný knižní veletrh, kam Melantrich dojížděl!

Melantrich si svou široce založenou nakladatelskou činností získal všeobecný respekt a roku 1557 mu byl udělen přídomek „z Aventýnů“ jako odkaz na první veřejnou knihovnu na římském Aventinu.

Ke stáru se Melantrich věnoval stále více jiným záležitostem, angažoval se v městské radě a podobně. Vedení tiskárny předal svému zeti Danielu Adamovi z Veleslavína.

Melantrichova nakladatelská bilance je úctyhodná: V letech 1547–1580 vydal nejméně 233 titulů (musíme uvážit, jak pracná byla příprava sazby a jaké problémy byly s cenzurou a povolováním vydání). Byl schopným manažerem, řeklo by se dnes: Dokázal vystihnout, který titul bude nosný, a současně získával mecenáše. Jako typograf a vydavatel knih nastavil laťku velmi vysoko: Pracoval s několika druhy písma, s promyšlenou kompozicí tiskové strany a kvalitními ilustracemi (dřevořez). Jeho nakladatelská produkce odrážela i jeho osobnost – široké vzdělání se pojilo s rozvážností a zbožností. Není proto divu, že jako inspirativní postava provázel duchovně v dějinách mnohé své následovníky (např. J. A. Komenského) a že

si jeho jméno zvolilo za název jedno z nejlepších prvorepublikových nakladatelství.

CARMINA NV
PTIALIA, IN THALAMVM NOBILIS,
VIRTUTE ERVDITIONE,
QVE SPECTATIVIRI D. DANIELIS
Mathiaschij à Sudetis &c: & honestæ
Vidux Annæ Schafferis:æ:
scripta ab amicis eiusdem
Sponfi.

Honorabile est coniugium inter omnes, & civile impollutum. Hebr. 13.

Pragæ excudebat Georgius Melantrichus
ab Aventino.

Anno 1565.

Titulní list sbírky básní ke sňatku Daniela Matyáše ze Sudetu z roku 1565. Repro z knihy Jiří Pešek: Jiří Melantrich a Aventýna, Praha 1991.

Literární ukázka

Neklidné časy

Petr Pokorný (1972) vystudoval vývojovou biologii a imunologii na Přírodovědecké fakultě UK v Praze. Na Biologické fakultě JČU v Českých Budějovicích pod vedením Vlasty Jankovské studoval pylovou analýzu. Potom řadu let pracoval v pražském Archeologickém ústavu AV ČR, kde bádá nad společnými dějinami přírody a lidí. Dnes je členem Centra pro teoretická studia UK a AV ČR. Přednáší na Přírodovědecké fakultě UK v Praze a podílí se tam na formování polooficiální Paleoekologické skupiny. Pravidelně se účastní českých mezinárodních výzkumů v severovýchodní Africe vedených Miroslavem Bártou. Je autorem asi stovky vědeckých prací, spoluautorem a editorem několika odborných a několika populárně vědeckých knih. Pravidelně přispívá do časopisu Vesmír.

Bobr a spol.

Je jedno docela mírné zvíře zvané bobr, jehož žlázy jsou vynikající co medicína. Znalci přírody o bobru říkají, že ono zvíře, jakmile zjistí, že mu o život usilují lovcí, uhryzne si svá varlata a hodí je lovcům k nohám, čímž se spasí na životě. Jestliže se později stane, že ho znovu pronásleduje lovec, stoupne si bobra na zadní nohy a ukazuje tak své zmrzačené pohlavní orgány. Lovce, když zjistí, že varlata chybějí, zanechá svého zbytečného počínání. To budiž vzorem každému, kdo chce změnit svůj život, chce žít čistě a v souladu s příkázáními Božími. Ten nechť si z těla vyrvě

veškeré neřesti a nemravné myšlenky a mrští tím vším do tváře d'áblovy. Dábel, když uvidí, že ten člověk nemá už nic, po čem by mohl bažít, odejde, zanechav duši netknoutou. Ten člověk tak poznovu bude žít při Bohu a nebude uchvácen d'áblem, který jak známo říká: „Honiti budu, dělití budu loupeže“ (Exodus 15:9). Bobr (Castor) se tak nazývá proto, že sám sebe kleští (kastroje).

Těmito slovy popisuje bobra latinský bestiář sepsaný na počátku 13. století (a znovu vydaný Barberem, 1993 – zde vlastní překlad z angličtiny). Vychází přitom z podstatně starších arabských a řeckých zdrojů. Bobr je prostě zvíře opředené mýty a všelijakými mravoučnými historkami. Můžeme k nim přidat staré vyprávěny o tom, jak bobří na plochých ocasech vozí do úkrytu sklizenou potravu a také materiál na stavbu hrází. A nejspíš i moderní popisy inteligentních bobrů, kteří s kácením stromů počkají na příhodný vítr, aby strom padl tam, kam potřebují. Jsou prý naopak bobří hloupí, kteří tohle neumí a poražený strom je dřív nebo později zabije. Bobří hráze a kanály jsou běžně nazývány „architekturou“. Bobr, sám nesporně inteligentní zvíře, očividně svádí k bezuzdnému antropomorfizování.

Bobří a lidé

Bobří bývali loveni pro hustou, nepromokavou kožešinu a kvůli ostrým řezákům, které se hodí ke vsazení do různých nástrojů. Ještě více pak pro pachové žlázy s léčivými účinky, které autor výše citované pasáže podle tehdejšího zvyku zaměnil za varlata. Až třicetkilové kusy byly pochopitelně nezanedbatelným zdrojem kvalitního masa, jehož množství odpovídá zisku z jedné skolené srny, nebo třeba z jehněte.

Církev svatá považovala bobří ocas a zadní nohy s plovacími blanami za postní jídlo. To je mimochodem pěkná ilustrace toho, jak středověká učenost pojímala povahu živých bytostí: Bobr je podle tehdejšího náhledu jakési puzle ze savčího těla, rybího ocasu a zadních nohou víc rybích než savčích. (Podobně vyznívají třeba teologické disputace o tom, jestli je kuře spíš čtvernožec, nebo spíš pták. O slepici a kohoutu tato pochybnost už nebyla. Dospívání kuřete je tudíž třeba hodnotit jako postupné vyjevování ptačího principu, jakési „ptákovatění“.)

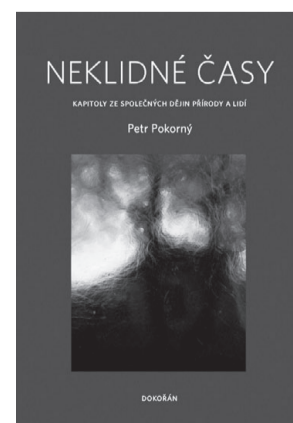
Také si musíme blíže popsat medicínský význam pachové žlázy, česky zvané bobří stroj, pro kterou byl ostatně evropský bobr do konce 19. století téměř vyhuben. Zbyly jen malé populace na středním Labi v Německu, v ústí Rôny, v jižním Švédsku, ve východním Polsku a v Litvě. Kýžená substance se nazývala *castoreum* a bylo s ní obchodováno jako s mocným antipyretickým, antiseptickým, antirevmatickým a bolestitickým léčivem. Její účinky jednoduše odpovídají dnešnímu aspirinu. Není to vůbec náhodou, jelikož *castoreum* obsahuje s aspirinem identickou látku – salicin, který má původ v konzumovaném stromovém, především vrbovém lýku.

Člověk mohl mít z bobrů, přesněji řečeno z výsledků jejich činnosti, také nepřímý užitek. Sám jsem v severním Polsku přecházel potoky po starých bobřích hrázech, které by bez problémů unesly i koně s jezdcem. Bobr tak podstatně zlepšuje prostupnost krajiny. Hráze zároveň prokazatelně zvyšují retenci vody a pomyslně tak „ořezávají“ vrcholky povodňovým vlnám a „roztahují“ je do delšího časového úseku. Jistě to bude platit u bleskových povodní v menších povodích, jak ukazují konkrétní

měření uskutečněná v Severní Americe. Hráze bobrům slouží k zadržování vody. V takto vzniklých rybníčcích se rády drží ryby. Odjakživa jsou proto oblíbenými místy rybářů – snad už od mezolitických lovců-sběračů až po moderní „tiché blázny“. Nádrže přitahují vodní ptáky a zvěř, jejichž lovem se člověk živil po většinu (pre)historie. V plném vegetačním období se bobří pasou na různých bylinách, ale začátkem zimy se dají do okusování větviček, kácení stromů a požíráni lýka. Kolem pokácených a uschlých stromů se povaluje spousta pilin. Tím je rovnou nachystáno k rozdělení ohně. Bobrům obzvlášť chutnají vrby, topoly, jasany a lísky. Stále dokola ohlodávané stromy hojně obrážejí proutím. V bobřích teritoriích jsou dokonce k vidění jakési vrby „hlavatice“. Je to ideální surovina k pletení košíků.

Petr Pokorný: *Neklidné časy. Kapitoly ze společných dějin přírody a lidí. Triáda 2011, 370 stran.*

Kniha vychází 29. 11. 2011.

Literární police

Van Jones

ZELENÁ EKONOMIE

Překlad Eva Křístková

Vyšehrad 2011, 224 stran.

Kniha bývalého poradce prezidenta Obamy pro otázky životního prostředí vyšla v originále na podzim 2008 a stala se rychle americkým bestsellerem. Autor se zabývá rostoucím počtem lidí, jimž chudoba brání ve smysluplné účasti na životě společnosti, a zároveň postupující devastaci naší planety. Jones tvrdí, že tyto problémy mají společné řešení: rozvoj technologií šetrných k přírodě, které vytvoří nová pracovní místa, dostupná i pro lidi bez speciální kvalifikace. To se ovšem neobejde bez investic ze strany státu, kde se autor – pro někoho možná dost naivně – inspiruje Rooseveltovým „Novým údělem“. Ekologické otázky totiž nemohou být jen koníčkem pro materiálně zajištěné vrstvy; jejich vyřešení závisí na tom, jak se podaří zainteresovat co nejširší veřejnost.

v laplatské oblasti a uvádí nepřežítelné příklady), ale v celku převažují texty, které jsou v mnoha rovinách přístupné. Jednoduše, když spisovatel píše o knihách jiných spisovatelů, je to četba, která čtenáře potěší po literární i intelektuální stránce. U spisovatelů totiž odpadá to, čím trpí běžní recenzenti, nejistota v hodnocení.

-ms-

Vítězslav Nezval –
Konstantin Biebl

BOJÍM SE JÍT DOMŮ, ŽE UVIDÍM KOŽENÉ KABÁTY NA SCHODECH

Zápisky Vítězslava Nezvala a jiné dokumenty k smrti Konstantina Biebla

editoři Milan Blahynka, David Voda

Burian & Tichák, s. r. o. 2011, 224 stran.

V nakladatelství Burian & Tichák, spřízněném s olomouckými Listy, vychází kniha sledující poslední chvíle básníka Konstantina Biebla. Podnětem k této práci byly nově objevené, nezpracované a dosud nepublikované zápisky Vítězslava Nezvala o okolnostech Bieblovy smrti, pořízené bezprostředně po jeho tragickém pádu z okna. Kolem několika dlouho luštěných zápisů vznikl díky neutuchajícímu detektivnímu nadšení editorů Milana Blahynky a Davida Vody napínavý dokument, který zápisy (otištěné jako faksimile) obaluje dalšími souvislostmi. Kniha obsahuje mimo jiné ohlasy Bieblovy smrti v tisku, rozebírá vztah obou básníků a především se zamýšlí nad záhadami obestírajícími Bieblův konec života. Jednalo se skutečně o sebevraždu? Nebo tu sehrál roli strach z kožených kabátů? Proč se tragédie nevyšetřovala? Ne všechny otázky mohou být po letech uspokojivě zodpovězeny, a právě to nás vtahuje hluboko do příběhu.

-sk-

Jorge Luis Borges

SPISY III – ESEJE

Další pátrání, Dějiny věčnosti

Překlad Mariana Machová, Martina Mašíňová, František Vrhel, Kamil Uhlíř
Argo 2011, 412 stran.

Po dvou svazcích povídek vychází v nakladatelství Argo třetí svazek Borgesových sebraných spisů, a to eseje, týkající se spisovatelů, jejich knih, ale i úvah o čase, stěhování duší, alegorii, metafoře či snu jako podnětu k tvorbě. Svazek obsahuje dvě knihy: Dějiny věčnosti (1936) a Další pátrání (1952). Občas sice čtenář narazí na esej, pro jejíž plné pochopení mu chybí hlubší znalost kontextu či jazyka (například když autor mluví o zkaženosti španělštiny

-jg-

kulturystyka

LITERATURA

29. listopadu 2011 představí Krajská vědecká knihovna v Liberci knihu Marka Sekyry a Otomara Simma **Jizerské květy** – dvojjazyčnou antologii německy píšících autorů, kteří žili v severočeském regionu před odsunem.

1. prosince 2011 se v Zadní synagoze v Třebíči koná od 19.00 křest nové knihy novináře a dobrodruha Josefa Formánka **Umřel jsem v sobotu**, popisující genia loci židovské čtvrti Záměstí. Hudební doprovod obstará skupina Zouvací boží.

6. prosince 2011 pořádá Pražský literární dům autorů německého jazyka ve spolupráci s Ústavem germánských studií Karlovy univerzity mezinárodní vědecké symposium o expresionistickém spisovateli **Victoru Hadwigerovi** (1878–1911) a celé jím vedené skupině německy píšících pražských autorů nazývané „Frühlingsgeneration“.

FILM

8.–11. prosince 2011 se koná v Olomouci **Přehlídka animovaného filmu (PAF)**. Desátý ročník akce nabídne Domáci biograf Milady Marešové, průřez tvorbou Boba Sabistona nebo soutěž aktuální audiovizuální tvorby Jiné vize. Dějištěm bude Umělecké centrum Konvikt Univerzity Palackého, kino Metropol, Jazz Tibet Club a další místa.

DIVADLO

30. listopadu – 4. prosince 2011 se koná patnáctý ročník divadelní přehlídky **Ost-ra-var**. V budově Národního divadla moravskoslezského na třídě Československých legií se představí ostravské činoherní soubory s inscenacemi Amadeus, Konec masopustu, Proces, Moskva – Petušky a dalšími.

10.–12. prosince 2011 probíhá v Brně putovní přehlídka nové scénické tvorby v regionech ČR **Velká inventura**. V Divadle Barka uvidíte například poetickou absurdní grotesku podle Henriho Michauxa, v kavárně Trojka se představí Journeys to Fungalvaz, což je elektronicko-akustický hudebně-vizuální projekt točící se kolem tajemné skříňky, nalezené hluboko v lese.

VÝTVARNÉ UMĚNÍ

6.–31. prosince 2011 vystavuje Galerie Caesar na Horním náměstí v Olomouci obrazy **Jakuba Špaňhela** (1976), absolventa pražské AVU a předního představitele současné malby.

Do 31. prosince 2011 je v pražské galerii DOX k vidění výstava **Petr Šálek: 1984**. Výstava souboru fotografií, které jsou inspirovány orwellovskou poetikou.

23. listopadu 2011 – 29. ledna 2012 probíhá v Domě U Kamenného zvonu v Praze výstava celoživotního díla grafika, malíře, básníka a překladatele **Bohuslava Reynka**.

Michael Cunningham

ZA SOUMRAKU

Přeložila Veronika Volhejnová

Euromedia Group – Odeon 2011, 224 stran.

„Současná *Smrt v Benátkách*“, tak bývá často označován nový román autora slavných *Hodin* Michaela Cunninghama s odkazem na dílo Thomase Manna pojednávající o lásce staršího spisovatele k mladému chlapci. Cunninghamova próza obsahuje celý milostný trojúhelník: hlavní hrdina, galerista Peter, se zamiluje do Ethana (přezdívaného Míla, odvozeno od Omylu), mladšího bratra své manželky Rebecy, který je

závislý na drogách. Cunningham s oblibou používá množství intertextuálních odkazů na knihy moderních klasiků a stejně jako jeho hrdina Peter hledá ve světě kolem sebe krásu. Peter, obklopený newyorskou uměleckou scénou, nachází pravou krásu právě v Ethanovi, jehož si do značné míry idealizuje. Tato situace Peterovi zkomplikuje dosavadní poklidný život a Peter musí najít cestu, jak se s tímto stavem vyrovnat.

-iš-

Pavel Novotný

MRAKY

Pší víno 2010, 48 stran.

Člověk by se mraků nejrady zalekl. A zvláště, když stojí v názvu básnické sbírky. Trochu se to vylepší, když se ukáže, že mraky nejsou metafora, ale v celé sbírce jsou motivem hodným popisu. A tady by to mohlo opět celé umřít, ale Pavel Novotný vůbec nepíše o mracích, jen telefonuje lidem, překvapuje je na ulici, pokládá je do trávy a o mracích nechává mluvit je. Položené, překvapené, pobavené. Když se přeneseme přes to, jak obtížné vůbec bývá někoho položit do trávy, uvědomíme si, že vznikají spíše obrazy dotazovaných lidí než mraků. Na mracích se jen krásně sjednocují. Pavel Novotný, autor básní (*Sběr*, 2003), hudebník (CD *Svět očima Monkikiho*, 2010) a iniciátor kulturního života (s Jaromírem Tyltem jevištně zpracoval dadaistickou skladbu Kurta Schwitterse *Ursonate*), zaznamenává mluvený projev polapených a dále jej zpracovává, ořezává, často zmnožuje, až vycházejí jako samostatný tvar. Koláž autorství aktivisty, oběti a mraků. Tuto experimentální metodu s dadaistickými kořeny využívá i v dalších projektech, jakým je například snaha uchopit podivnou proměnu při cestě tramvají z Liberce do Jablonce nad Nisou. Autor se podivuje nad tím, že lidé se většinou fantazii brání. Svou poezií se tak snaží jim v tom bránit. Nakonec se ukazuje, že mraky v názvu vlastně metafora jsou, ale už to vůbec nevdají.

-pk-

INZERCE

NAKLADATELSTVÍ DOPLNĚK PŘIPRAVUJE

doplněk
nakladatelství

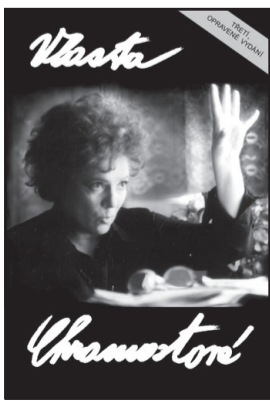
Vlasta Chramostová

K listopadovému jubileu herečky Vlasty Chramostové znovu vychází již několikrát vyprodaná kniha jejích vzpomínek. Autorka je začala psát za hluboké normalizace, kdy jí byl jiný veřejný projev znemožněn. Otevřenost, s níž zde řeší vlastní i společenské selhání, je v našich poměrech naprosto neobvyklá.

3., opravené vydání, váz., 376 stran včetně přílohy,
ISBN 978-80-7239-268-1

Kniha vyjde začátkem prosince 2011.

NAKLADATELSTVÍ DOPLNĚK
tel.: 545 242 455, 731 507 666
doplněk@doplněk.cz, www.doplněk.cz

myGEM®
Intelligent Software Solutions

... přináší **UŽitek!**

Otázka pro:

Kterému z letošních finalistů Ceny Jindřicha Chalupického by podle tebe měla cena připadnout?

Jiřího Ptáčka

Je skvělé, že se s CJCH každý rok vrací bumerang spekulací o jejím možném držiteli. Něco takového se neděje u žádné jiné výtvarné ceny a to potvrzuje, jak výjimečné postavení mezi nimi má.

O letošním ročníku jsem již jednou psal a snažil se nechovat jako bookmaker. Důvodem mi bylo rostoucí přesvědčení, že ačkoli odborná komise rozhoduje ve snaze vyzdvihnout nadanou uměleckou osobnost, je nejzajímavější brát vyhlášení vítěze jako určitý signál a teprve pak o něm přemítat a třeba ho i nelibostně pitvat. CJCH naznačuje, kde lze vidět kvalitu (proto i postup do finále má být považován za úspěch), hodnotí nedávnou minulost a přítomnost, ale budoucnost nezaručuje. O správnosti volby nás přesvědčuje až laureát svým dalším vývojem.

Když jsem poprvé slyšel jména letošních finalistů, s potěšením jsem si uvědomil, že za nositele ceny přijmu bez větších výhrad každého z nich. Jsem rád, že komise vyzdvihla nadání Pavla Sterce, i když mu na přehlídce finalistů asi nejméně vyhovovaly urážlivě malé prostory vyhrazené vedením DOXu. Domnívám se totiž, že jeho tvorba vynívá v plné síle spíš jako soustava činů a nikoli jako jedna ukázka. Kdybych měl argumentovat v prospěch dalších finalistů, upozornil bych, jak vrstevnatého výsledku dosáhl Dominik Lang expozicí na letošním bienále v Benátkách. Díky videofilmu na přehlídce finalistů mi také došlo, v jak hutný útvar s osobitou mytologií vyrostla tvorba Marka Thera. Připomnělo mi to něco, na co jsem trochu zapomněl, protože jsem delší dobu neměl příležitost Markovu práci vidět. Také u subtilní tvorby Filipa

Cenka bych zdůrazňoval nutnost komplexního pohledu na jeho metodu a poetiku. To je u Cenka nesmírně důležité, protože svůj intelekt podporuje rozhodnutí zůstat nenápadný a ochotného diváka vede k mimořádnému soustředění. Vlastně pouze u Jiřího Thýna mám dojem, že už před dvěma lety dosáhl rozpoložení, ze kterého se mu nechce pryč, přestože to znamená, že už delší dobu „různými slovy“ vyjadřuje totéž. V jeho fotografiích se ale sbíhají jakési scholastické demonstrace možností fotografického média, lyrická básnivost a filigránská estetická péče, což mě fascinuje podobně, jako když někdo umí nosit dokonale vyžehlené košile s naškrobeným límečkem. Stále nechci být bookmakerem.

Jiří Ptáček (1975) je kurátor a kritik umění.

FEJETON JANA DOČEKALA

V Paříži slonem v porcelánu

Ocitnete-li se v centru Paříže, rychle podlehněte její krásě. Je krásnější než jiné metropole, pokladnicí dějin odrážející se na hladině Seiny. Záhy si však bolestně uvědomíte, že jste obětí protikladu. Stát čtyři dny, které tu budete, na místě a jen se točit na podpatku, to by bylo málo. Ale kam jít? Tedy: kam nejt? Nelze vidět vše, co za vidění stojí. Když jste zde už byli, účelný rozum napovídá, jít jinam než předtím. Ale jak nebežet (bez běhu, přinejmenším bez rychlé chůze se ztratíte v čase) znovu do Louvre, do Musée d'Orsay, do Centre Pompidou, do katedrál Notre-Dame, do St.-Chapelle? Jdete tam, kam vás vábí vzpomínka, neboť návraty jsou podmanivé. Už proto, že v jiném čase, v jiném světle, v jiné náladě a v jiném věku je vše jiné. A též proto, že samolibosti máloco činí tak dobře jako: „Á, na to si vzpomínám...“

Paříž je zavalena masou lidí, davem bez konce. Chtěj nebo ne, jsi jeho součástí. Hynek Luňák, nestor mezi moravskými grafiky, řekl: „Sám bývám jen v lese, ale tam nejsou galerie“. Ano, chce-li milovník umění vidět v Paříži alespoň něco z nejvyšších hodnot, musí být součástí davu. Dav je všude. Nelze vědět, zda jako celek je zbožňovatelem umění, ale onen dojem vzbuzuje. V nadšení sebou samým, může si jedinec i myslet, že zájmy a vědění je odlišný od většiny, že je element. Ovšem i pak zde bude jen úlohem davu. Může s tím zápolit, tvářit se a konat odlišně (jinak se dívat, jinak žasnout, jinak cítit, jinak fotografovat...?). Sotva to

pomůže. Jediným východiskem je smíření se s Paříží trvale přelidněnou, neklidnou, se sebou vprostřed toho neklidu.

Paříž je jednou z nejvýše vyzvednutých světových metropolí. Hmotně tím získává. Současně však stále více pozbývá ze sebe samé, své autenticity. Někdejší Paříž už je jen na obrazech a fotografiích. A cizí návštěvník Paříže, milovník krásy, je vlastně, i když si to nepřizná, příslušným slonem v porcelánu. Z pařížských krás, jež miluje, každým svým krokem

drobné zrnko zničí. Nádheru čerpá z hlubokých studní. Lačně pije velikými doušky. Ale do oněch pomyslných studní sotva něco vrací. Přesto říkám, že jet do Paříže je dobré. V té souvislosti mám pak mínění, že ve věci síly širokého kulturního povědomí a sycení duše krásou, což obě je značným činitelem podoby člověka, zejména teď, v době podivného zvětšování se rozkmitu hodnot bytí, měla by nám vláda na cesty poznávání finančně přispívat. Užitečnost by se brzy prokázala.

KALENDÁRIUM

bylo

5. prosince 1712 byla jmenována komise pro reformu studia na pražské univerzitě; její práci však znemožňovaly zásahy jezuitů, jediným výsledkem byla barokní přestavba chátarajického Karolina, kterou provedl František Maxmilián Kaňka.

3. prosince 1799 byla zavedena takzvaná daň třídění na všechny příjmy obyvatelstva; u vrchnosti činila 45 %, u poddaných 15 %, u Židů 30 % a ostatní (podnikatelé, živnostníci) odváděli dle velikosti příjmů dle od 2,5 % do 20 %.

28. listopadu 1814 byly londýnské The Times poprvé vytištěny na automatickém lisu poháněném parou. Zkonstruovali je němečtí vynálezci Friedrich Koenig a Andreas Friedrich Bauer. Tato událost stála na počátku masového rozšíření novin mezi nejširší publikum.

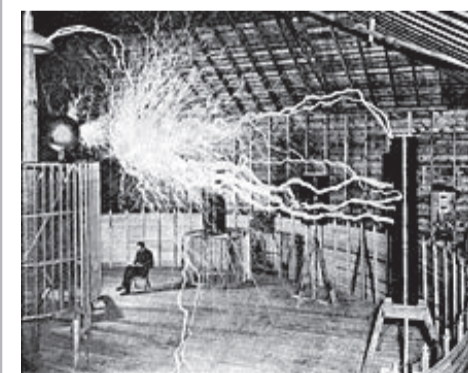
1. prosince 1867 vyšlo v Praze 1. číslo dělnického čtrnáctidenníku s názvem Dělník; na jeho stránkách propagoval František Ladislav Chleborád svépomocné hnutí a zakládání svépomocných družstev.

5. prosince 1880 byla založena Ústřední matice školská jako společnost pro organizování a řízení českého školství v monarchii a na obranu proti tzv. Deutscher Schulverein, založenému krátce předtím v Karlových Varech. Úkolem matice bylo zakládání a udržování obecných, měšťanských, odborných a středních škol s češtinou jako vyučovacím jazykem v národnostně smíšených, převážně pohraničních oblastech. Prvním starostou byl František Ladislav Rieger.

6. prosince 1884 zahájilo provoz české Národní divadlo v Brně v restauraci s tančírnou U Marovských na Veveří; dávalo drama Magelóna od Josefa Jiřího Koláře. Již 14. listopadu 1882 byla otevřena nová budova německého divadla Na hradbách.

12. prosince 1919 byla zavedena 1% daň z obrátu spojená s 10% daní z prodeje luxusních předmětů.

30. listopadu 1924 proběhl historicky první bezdrátový přenos faxsimile fotografie přes Atlantik.

V projevu k národu odvysílaném **2. prosince 1961** prohlásil Fidel Castro, že je marxista-leninista a že Kuba nastoupí cestu komunismu.

30. listopadu 1989 byla na vysokých školách zrušena výuka marxismu-leninismu.

8. prosince 1989 vyhlásil prezident republiky Gustáv Husák amnestii pro všechny politické vězně.

MÁM ZÁJEM O PŘEDPLATNÉ KULTURNÍCH NOVIN

Roční (čtrnáctidenník – 26 čísel, 12 stran) 650 Kč

Jméno

Příjmení
(firma)

Adresa

PSČ

E-mail:

Datum

Podpis

KULTURNÍ NOVINY 12/2011.

Vyšlo 28. listopadu 2011.

Vydavatel: Kulturní noviny – vydavatelské a mediální družstvo, Bratislavská 48, 602 00 Brno.

Registrace periodického tisku:
MK ČR E 19722, ISSN 1804-8897.Redakce: Jiří Plocek – šéfredaktor,
Veronika Dopitová, Martina Schneiderová,
Iveta Šedová, Jakub Grombář, Petr Kovář.Korektury: Světlana Kopřivová,
Martina Vohrálková.Typografie: Miroslav Švejda.
Návrh logotypu: Pavel Brabec.
Kresby: Aleš Čuma.
Tisk: Ringier Axel Springer Print CZ.Informace o distribuci: druzstvo@kulturni-noviny.cz.
Informace o předplatném: info@kulturni-noviny.cz.
Kontakt na redakci: redakce@kulturni-noviny.cz.Projekt se uskutečňuje za finanční podpory
Ministerstva kultury ČR.
Vydáno za finanční podpory statutárního města Brna.